

Briuselis, 2017 02 03
SWD(2017) 48 final

KOMISIJOS TARNYBŲ DARBINIS DOKUMENTAS

**ES aplinkos nuostatų įgyveninimo peržiūra
Šalies ataskaita – LIETUVA**

pridedamas prie

**Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir
socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui**

**ES aplinkos nuostatų įgyvendinimo peržiūra. Bendri uždaviniai ir kaip bendrai siekti
geresnių rezultatų**

{COM(2017) 63 final}
{SWD(2017) 33 - 47 final}
{SWD(2017) 49 - 60 final}

Šią ataskaitą parengė Europos Komisijos aplinkos generalinio direktorato darbuotojai. Pastabų laukiame e. paštu adresu ENV-EIR@ec.europa.eu.

Daugiau informacijos apie Europos Sąjungą pateikiama internete (<http://europa.eu>).

Nuotraukos: p.10 – ©virga8/iStock; p.11 – ©Knyva/iStock; p.17 – © vikau/iStock; p.18 – ©Joel Carillet/iStock; p.19 – © Krivinis/iStock; p.25– ©Birutė Vijeikienė/iStock.

Dėl leidimo pakartotinai naudoti šias nuotraukas reikia tiesiogiai kreiptis į autorių teisių subjektą.

©Europos Sąjunga, 2017

Leidžiama atgaminti nurodžius šaltinį.

Turinys

SANTRAUKA	4
I DALIS. TEMINĖS SRITYS.....	5
1. PASIEKTI, KAD ES EKONOMIKA TAPTŲ ŽIEDINE, EKOLOGIŠKA IR KONKURENCINGA EFEKTYVAUS IŠTEKLIŲ NAUDOJIMO IR MAŽO ANGLIES DIOKSIDO KIEKIO TECHNOLOGIJŲ EKONOMIKA	5
Žiedinės ekonomikos plėtra ir išteklių naudojimo efektyvumo gerinimas.....	5
Atliekų tvarkymas.....	7
2. GAMTINIO KAPITALO APSAUGA, IŠLAIKYMAS IR DIDINIMAS.....	9
Gamta ir biologinė įvairovė	9
Žalioji infrastruktūra.....	11
Dirvožemio apsauga	11
Jūrų apsauga.....	13
3. PILIEČIŲ SVEIKATOS IR GYVENIMO KOKYBĖS UŽTIKRINIMAS	15
Oro kokybė.....	15
Triukšmas	16
Vandens kokybė ir valdymas	16
Miestų tvarumo didinimas	18
Tarptautiniai susitarimai	19
II DALIS. PAMATINĖS SĄLYGOS. ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS.....	21
4. RINKOS PRIEMONĖS IR INVESTICIJOS.....	21
Žalioji apmokestinimas ir aplinkai kenksmingos subsidijos.....	21
Žalieji viešieji pirkimai	22
Investicijos. ES fondų indėlis	23
6. EFEKTYVUS VALDYMAS IR ŽINIOS	25
Veiksmingas valdymas centrinės, regioninės ir vietos valdžios lygmenimis	25
Atitikties užtikrinimas.....	26
Visuomenės dalyvavimas ir teisė kreiptis į teismą	27
Teisė gauti informacijos, žinių ir įrodymų	27

Santrauka

Apie aplinkos nuostatų įgyvendinimo peržiūrą

Siekdama geresnio dabartinės ES aplinkos politikos ir teisės aktų įgyvendinimo Komisija 2016 m. pradėjo aplinkos nuostatų įgyvendinimo peržiūrą – dvejų metų analizės, dialogo ir bendradarbiavimo ciklą¹. Pirmiausia Komisija parengė 28 ataskaitas, kuriose aprašė pagrindinius aplinkos apsaugos nuostatų įgyvendinimo iššūkius ir galimybes kiekvienoje valstybėje narėje. Tų ataskaitų paskirtis – skatinti konstruktyvias diskusijas apie bendrus ES aplinkos apsaugos iššūkius ir veiksmingiausius pagrindinių įgyvendinimo trūkumų šalinimo būdus. Ataskaitų šaltinis yra išsamios nuostatų įgyvendinimo įvairiuose sektoriuose ataskaitos, kurias Komisija surinko ar paskelbė pagal konkrečius aplinkos teisės aktus, 2015 m. aplinkos būklės ataskaita ir kitos ataskaitos, kurias parengė Europos aplinkos agentūra. Šios ataskaitos nepakeis konkrečių priemonių, kuriomis užtikrinama atitiktis ES teisiniams įpareigojimams.

Ataskaitose iš esmės laikomasi 7-osios aplinkosaugos veiksmų programos² struktūros. Jose daromos nuorodos į Darnaus vystymosi darbotvarkę iki 2030 m. ir atitinkamus darnaus vystymosi tikslus (DVT)³, kiek jie sutampa su ES aplinkos teisės aktų įpareigojimais ir politikos tikslais⁴.

Pagrindiniai iššūkiai atrinkti atsižvelgiant į tai, kiek aplinkos nuostatų įgyvendinimo problema turi reikšmės ar grasina piliečių gyvenimo kokybei, kiek trūksta iki tikslo ir kokios finansinės pasekmės.

Ataskaitos skelbiamos su komunikatu „2016 m. ES aplinkos nuostatų įgyvendinimo peržiūra. Bendri uždaviniai ir kaip bendrai siekti geresnių rezultatų“. Komunikate nurodomi iššūkiai, kurie bendri kelioms valstybėms narėms, daromos pirminės išvados apie galimas giluminės įgyvendinimo spragų priežastis ir siūlomi bendri veiksmai siekiant geresnių rezultatų. Be to, jo priede sugrupuojami veiksmai, siūlomi visose šalių ataskaitose siekiant pagerinti nacionalinio lygmens įgyvendinimą.

Bendras apibūdinimas

Aplinkos būklė, ypač oro ir vandens kokybė, Lietuvoje yra gera. Išteklių ir energijos intensyvumas lieka didelis ir viršija ES vidurkį. Tačiau vyriausybė žengia pirmus žingsnius link žiedinės ekonomikos. Ypač opi problema

Lietuvoje – atliekų tvarkymas. Komunalinės atliekos dažniausiai tvarkomos šalinant jas sąvartynuose. Pastaraisiais metais investuota ar suplanuota investuoti į keletą MBA⁵ ir papildomus atliekų deginimo pajėgumus. Lietuva turėtų rūpestingai planuoti tolesnes atliekų sektoriaus investicijas, kad nekiltų kliūčių pasiekti 2020 m. perdirbimo tikslą.

Pagrindinės problemos

Pagrindiniai ES aplinkos politikos ir teisės aktų įgyvendinimo Lietuvoje iššūkiai:

- ❖ Atliekų tvarkymas Lietuvoje vis dar problemiškas, ir numatomi nauji komunalinių atliekų deginimo pajėgumai gali sutrukdyti pasiekti europinius perdirbimo tikslus.
- ❖ Lietuva ir toliau yra ištekliams ir energijai imli šalis.

Pagrindinės galimybės

Lietuva galėtų pasiekti geresnių rezultatų srityse, kuriose jau yra sukaupusi solidžią žinių bazę ir gerosios patirties. Visų pirma:

- ❖ Tikslinės politikos priemonės ir pakankamas finansavimas galėtų labiau pagerinti Lietuvos rezultatus ekologinių inovacijų srityje.
- ❖ Rinkos priemonėmis galima paskatinti efektyviai naudoti išteklius, ypač tvarkant atliekas (pvz., pasiekti 2020 m. perdirbimo tikslus ir nebevežti atliekų į sąvartynus). Transporto priemonių apmokestinimas galėtų duoti didelį postūmį keisti transporto rūšis – pereiti nuo asmeninio prie visuomeninio transporto.
- ❖ Visapusės pažangos pavyktų pasiekti, jei būtų tikslingiau naudojama Europos struktūrinių ir investicijų fondų teikiama galimybė aktyviau įgyvendinti aplinkos nuostatas, o aplinkos projektai būtų skatinami naudojant EIB paskolas ir Europos strateginių investicijų fondo paramą.

Sėkmės istorijos

Srityse, kuriose Lietuvai gerai sekasi įgyvendinti aplinkos teisės aktų nuostatas, ji turėtų plačiau dalytis novatoriškais metodais su kitomis šalimis. Pavyzdžiui:

- ❖ Lietuva gerai vykdo teisės aktų reikalavimus, kaip rodo mažas skundų ir pažeidimų skaičius.
- ❖ Nors apskritai Lietuvoje ekologines inovacijas reikia skatinti labiau, kai kuriose srityse, pvz., biotechnologijos ir lazerių technologijų, šalis turi pranašumų.

¹ Komunikatas „ES aplinkos politikos rezultatų užtikrinimas atliekant reguliarią aplinkos nuostatų įgyvendinimo peržiūrą“ ([COM\(2016\) 316 final](#)).

² 2013 m. lapkričio 20 d. Sprendimas Nr. 1386/2013/ES dėl bendrosios Sąjungos aplinkosaugos veiksmų programos iki 2020 m. „[Gyventi gerai pagal mūsų planetos išgales](#)“.

³ Jungtinės Tautos, 2015 m. [Darnaus vystymosi tikslai](#)

⁴ Aplinkos nuostatų įgyvendinimo peržiūros ataskaitoje nekalbama apie klimato kaitą, chemines medžiagas ir energetiką.

⁵ Mechaninio ir biologinio apdorojimo įrenginiai.

I dalis. Teminės sritys

1. Pasiesti, kad ES ekonomika taptų žiedine, ekologiška ir konkurencinga efektyvaus išteklių naudojimo ir mažo anglies dioksido kiekio technologijų ekonomika

Žiedinės ekonomikos plėtra ir išteklių naudojimo efektyvumo gerinimas

2015 m. Žiedinės ekonomikos dokumentų rinkinyje pabrėžta, kad reikia pereiti prie gyvavimo ciklu grindžiamos žiedinės ekonomikos, kurioje būtų laikomasi pakopinio išteklių naudojimo principo ir beveik nebeliktų galutinių atliekų. Šį perėjimą galima palengvinti plėtojant novatoriškas finansines priemones, suteikiant galimybę jomis naudotis ir finansuojant ekologines inovacijas.

8-as darnaus vystymosi tikslas (DVT) skatina šalis siekti nuolatinio, integracinio ir darnaus ekonomikos vystymosi, visiško ir našaus užimtumo bei deramo darbo visiems. 9-as DVT pabrėžia poreikį kurti atsparią infrastruktūrą, skatinti įtraukią ir tvarią industrializaciją ir skatinti inovacijas. 12-as DVT skatina šalis iki 2030 m. užtikrinti tausų gamtos išteklių valdymą ir efektyvų naudojimą.

Žiedinės ekonomikos kūrimo priemonės

Pradėjus kurti žiedinę ekonomiką, atsiveria galimybė esamą linijinę ekonomiką visiškai pertvarkyti, padidinti tvarumą ir konkurencingumą. Ekonomikai, pramonės sektoriams ir piliečiams tai atneš naudos ir artimiausioje ateityje, ir ilgalaikėje perspektyvoje⁶.

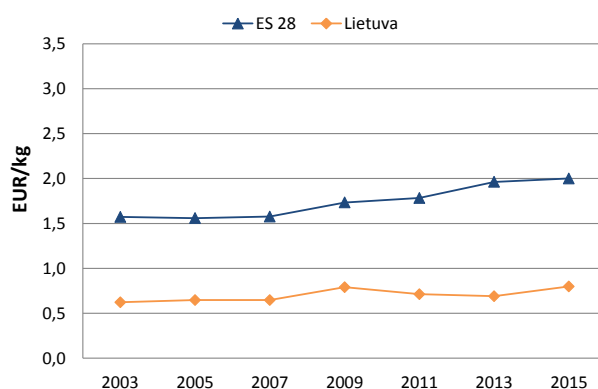
Visoje ekonomikoje, ūkio sektoriuose ir kiekvienoje įmonėje yra galimybių pasinaudoti perėjimu prie žiedinės ekonomikos. Tai padėtų sumažinti išlaidas ir lengviau užsitikrinti augimą ir konkurencingumą, kurti darbo vietas ir spręsti su ištekliais susijusias problemas. 1 pav. parodyta, kad išteklių produktyvumas (rodiklis, kaip našiai ekonomikoje vartojami materialiniai ištekliai gerovei kurti)⁷ Lietuvoje siekia 0,80 EUR/kg (ES vidurkis – 2) ir nuo 2008 m. išaugo tik truputį. 2015 m. jis dar gerokai atsiliko nuo ES vidurkio⁸.

Pagrindiniai perėjimo prie žiedinės ekonomikos veiksniai yra ES fondų parama ir Norvegijos bendradarbiaujamosios dotacijos ekologinėms inovacijoms.

Nors Lietuva pritaria ES žiedinės ekonomikos dokumentų rinkiniui ir apskritai poslinkiui link žiedinės ekonomikos,

jos vyriausybė imasi tik pirmųjų priemonių šia linkme. Žiedinės ekonomikos skatinimo ir jos principų diegimo teisės aktai Lietuvoje dar tik pradėti rengti. Be to, pasiūlytų ES žiedinės ekonomikos tikslų atžvilgiu Lietuvos laimėjimai pusėtini, o kai kuriose srityse dar reikia pasitempti.

1 pav. Išteklių produktyvumas 2003–2015 m.⁹

Lietuvos sumanios specializacijos strategijoje pasiūlytuose prioritetuose konkrečiai su žiedine ekonomika yra siejamas alternatyviųjų degalų naudojimas siekiant efektyviau vartoti energiją, veiksmingas atliekų tvarkymas ir įvairių gamybos ciklų racionalizavimas siekiant naudoti perdirbtas žaliavas.

Be to, pastaraisiais metais Lietuvoje labiau susirūpinta atliekų tvarkymu ir perdirbimu. Kauno technologijos universiteto Pakavimo inovacijų ir tyrimų centras nuo 2014 m. vykdo tvaraus pakuočių kūrimo ir poveikio aplinkai mokslinius tyrimus. Atsiranda naujų įmonių (polimerų perdirbimo, energetinių paslaugų), kurių verslo modelis pagrįstas atliekų perdirbimu į naujas medžiagas.

Žemas ekologinių inovacijų lygis tebėra Lietuvos problema. Ją aštrina tai, kad privatusis sektorius mažai investuoja, ir aplinkos sektoriuose trūksta tinkamų gebėjimų.

MVJ ir efektyvus išteklių naudojimas

Greitojoje „Eurobarometro“ apklausoje „MVJ, efektyvus išteklių naudojimas ir ekologiškos rinkos“¹⁰ parodyta, kad

⁶ Europos Komisija, 2015 m. [Žiedinės ekonomikos dokumentų rinkinys](#)

⁷ Išteklių produktyvumas apibrėžiamas kaip santykis tarp bendrojo vidaus produkto (BVP) ir medžiagų vidaus suvartojimo.

⁸ Eurostatas, [Išteklių produktyvumas](#), skelbta internete 2016 m. spalio mėn.

⁹ Eurostatas, [Išteklių produktyvumas](#), skelbta internete 2016 m. spalio mėn.

¹⁰ Europos Komisija, 2015 m. 426 greitoji „Eurobarometro“ apklausa [„MVJ, efektyvus išteklių naudojimas ir ekologiškos rinkos“](#).

39 proc. Lietuvos MVĮ į efektyvaus išteklių naudojimo priemones investavo iki 5 proc. metinės apyvartos (ES vidurkis – 50 proc.), 29 proc. jų šiuo metu siūlo žaliųjų produktų ir paslaugų (ES 28 vidurkis – 26 proc.), 50 proc. ėmėsi energijos taupymo priemonių (ES 28 vidurkis – 59 proc.), 33 proc. stengėsi mažinti atliekų kiekį (ES 28 vidurkis – 60 proc.), 45 proc. – taisyti vandens (ES 28 vidurkis – 44 proc.) ir 46 proc. – taupyti medžiagas (ES 28 vidurkis – 54 proc.). Žiedinei ekonomikai svarbiose srityse 12 proc. iš jų ėmėsi priemonių, kad įmonėje būtų perdirbamos panaudotos medžiagos ar atliekos, 13 proc. projektavo lengviau prižiūrimus, pataisomus ar pakartotinai naudojamus produktus ir 24 proc. sugebėjo parduoti laužo medžiagą kitoms įmonėms. Efektyviau naudojamos išteklius, gamybos sąnaudas sumažino 56 proc. Lietuvos MVĮ (ES vidurkis – 45 proc.).

Greitoji „Eurobarometro“ apklausa rodo, kad 19 proc. MVĮ Lietuvoje turi vieną ar daugiau visą darbo laiką dirbančių darbuotojų, kurių darbo vieta bent laikinai yra žalioji. Lietuvoje kiekviena MVĮ vidutiniškai turi 1,4 visą darbo laiką dirbančių darbuotojų, kurių darbo vieta yra žalioji¹¹.

Ekologinės inovacijos

Kaip parodyta 2 paveiksle, Lietuvos ekologinių inovacijų sudėtinis indeksas padidėjo nuo 66 2013 m. iki 72,9 2015 m.

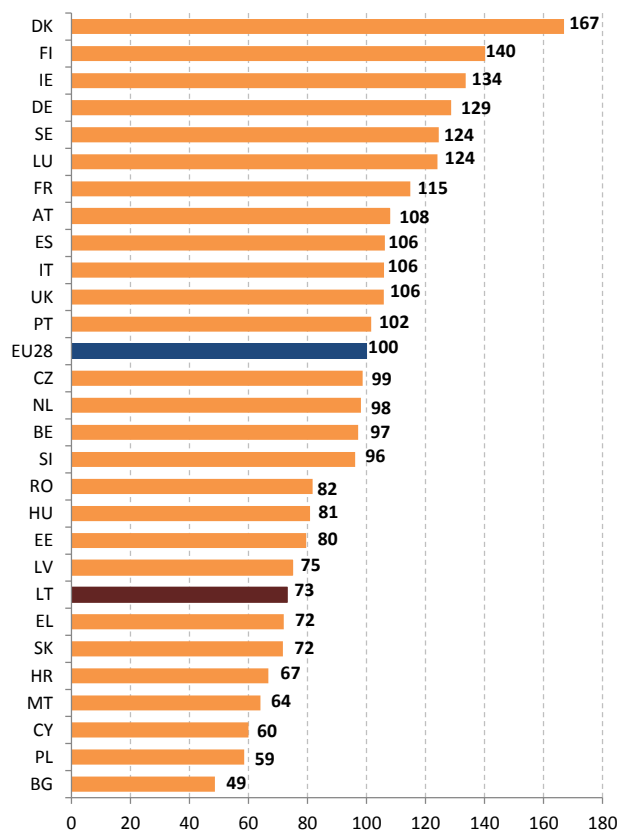
Pagrindinis ekonominis ekologinių inovacijų veiksnys yra ES priemonių finansinė parama ir tęstinė Lietuvos ir Norvegijos partnerystė. Būtent pagal šią partnerystę, naudojantis Norvegijos 2009–2014 m. finansiniu mechanizmu, sukurta Žaliosios pramonės inovacijų programa. Programa padėjo finansuoti daug naujų inovacijų ir davė stiprų postūmį Lietuvai imtis ekologinių inovacijų.

Partnerystė su Norvegija taip pat skatina Lietuvos verslo kultūrinius pokyčius. Nors paskutinis Žaliosios pramonės inovacijų programos kvietimas teikti paraiškas paskelbtas 2015 m., partnerystė tęsiama kitose srityse. Pvz., 2016 ir 2017 m. suplanuoti partnerių paieškos renginiai Lietuvos ir Norvegijos verslininkams, siekiant Lietuvoje skleisti ekologinių inovacijų, ypač atliekų tvarkymo, gerą patirtį.

Nuo 2013 m. ekologinių inovacijų politikos sistema gerokai patobulinta: priimtos dvi pagrindinės programos ir strategijos, kuriose nurodytos nacionalinės ekologinių inovacijų priemonės¹². Ekologinių inovacijų skatinimas

Lietuvoje vykdomas pagal bendrą inovacijų politikos darbotvarkę – Lietuvos inovacijų plėtros 2014–2020 metų programą, kurios pagrindinis tikslas yra skatinti Lietuvos konkurencingumą pasaulyje sukuriant veiksmingą inovacijų sistemą. Ekologinių inovacijų potencialo augimas numatomas statybos, saulės energijos, atliekų tvarkymo ir ekologiško transporto srityse.

2 pav. Ekologinių inovacijų indeksas (ES = 100)¹³

2015 m. priimtos Sumanios specializacijos strategijos tikslas – didinti ekonomikos augimą ir žinioms imlios ekonominės veiklos indėlį į BVP, pirmiausia biotechnologijų srityje, kuri yra prioritetinga agroinovacijų ir maisto technologijų srityje, ir lazerinių technologijų taikymo biomedicinos tikslais srityje. Programoje pateikiamas tvirų agrobiologinių išteklių ir saugesnio maisto veiksmų planas.

Nors Lietuvos politikoje apskritai vis labiau linkstama skatinti inovacijas, pagrindinė kliūtis nenyksta – stinga politikos priemonių, kurios skatintų imtis ekologinių inovacijų.

Kita susijusi problema ta, kad įvairiose žinybose, ministerijose ir MVĮ ilgą laiką trūko bendro supratimo, kas yra ekologinės inovacijos.

Tai, kad inovacijų apskritai ir konkrečiai ekologinių inovacijų finansavimas labai priklauso nuo Europos

¹¹ Greitojoje „Eurobarometro“ apklausoje „MVĮ, efektyvus išteklių naudojimas ir ekologiškos rinkos“ žalioji darbo vieta apibrėžiama kaip darbo vieta, tiesiogiai susijusi su informacija, technologijomis ar medžiagomis, kurios padeda saugoti ar atkurti aplinkos kokybę. Tam reikia specialių įgūdžių, žinių, mokymo ar patirties, susijusių, pvz., su atitiktis aplinkos teisės aktams tikrinimu, išteklių naudojimo įmonėje efektyvumo stebėjimu, žaliųjų produktų ir paslaugų populiarinimu ir pardavimu.

¹² Lietuvos inovacijų plėtros 2014–2020 metų programa ir Lietuvos sumanios specializacijos strategija.

¹³ Ekologinių inovacijų stebėjimo centras: Ekologinių inovacijų rezultatų suvestinė 2015 m.

struktūrinių fondų, gali sukelti sunkumų ateityje.

Atliekų tvarkymas

Siekiant, kad atliekos taptų ištekliais, reikia:

- visiškai įgyvendinti Sąjungos atliekų teisės aktus, kuriuose numatyta atliekų hierarchija; užtikrinti rūšiuojamąjį atliekų surinkimą; pasiekti atliekų šalinimo sąvartynuose mažinimo tikslus ir kt.;
- mažinti gyventojui tenkantį atliekų kiekį ir bendrą atliekų kiekį.

Siekti gauti energiją tik iš neperdirbamų atliekų ir atsisakyti perdirbamų ar naudoti tinkamų atliekų šalinimo sąvartynuose.

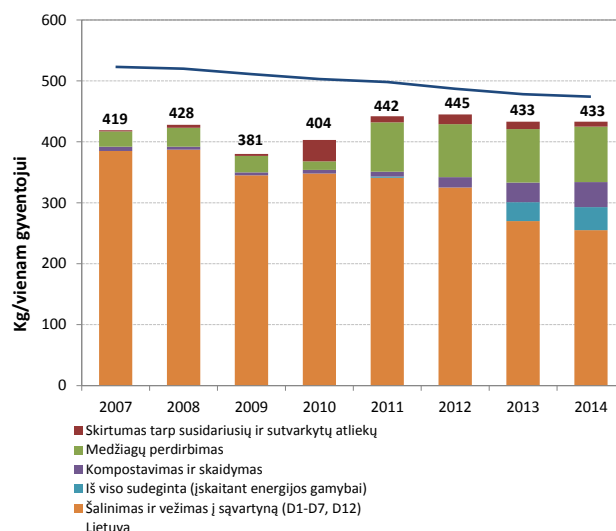
12-as darnaus vystymosi tikslas skatina šalis iki 2030 m. gerokai sumažinti atliekų kiekį prevencijos, mažinimo, perdirbimo ir pakartotinio naudojimo priemonėmis.

ES požiūris į atliekų tvarkymą pagrįstas atliekų hierarchija, rodančia, kam teikti pirmenybę formuojant atliekų politiką ir organizuojant atliekų tvarkymą. Tai prevencija, pakartotinis naudojimas (paruošimas pakartotinai naudoti), perdirbimas, kitas naudojimas ir – mažiausiai priimtinas sprendimas – šalinimas, įskaitant šalinimą sąvartynuose ir deginimą negaunant energijos.

Pagrindiniais valstybių narių rezultatų vertinimo rodikliais turėtų būti pažanga siekiant perdirbimo tikslų ir tinkamų komunalinių atliekų tvarkymo ir atliekų prevencijos planų priėmimas. Šiame skirsnyje aptariamas komunalinių atliekų tvarkymas, kuriam ES teisės aktais nustatyti privalomi atliekų perdirbimo tikslai.

2014 m. komunalinių atliekų Lietuvoje susidarė šiek tiek mažiau už ES vidurkį (433 kg gyventojui per metus, palyginti su vidutiniškai maždaug 474 kg)¹⁴. 3 pav. pavaizduotas komunalinių atliekų kiekis Lietuvoje (kilogramais gyventojui) pagal tvarkymo būdą.

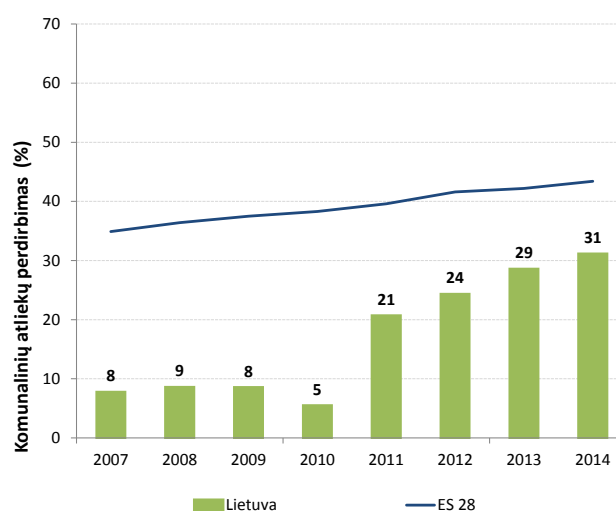
3 pav. Komunalinės atliekos Lietuvoje 2007–2014 m. pagal tvarkymo būdą¹⁵

2014 m. Lietuva sumažino sąvartynuose šalinamų komunalinių atliekų kiekį (64 proc. 2013 m., 60 proc. 2014 m.), palyginti su 2013 m. Tačiau jis vis dar gerokai viršijo ES vidurkį (28 proc.). Pagrindinis komunalinių atliekų tvarkymo būdas Lietuvoje tebebuvo jų šalinimas sąvartynuose. Kompostavimo dalis išaugo nuo 8 proc. 2013 m. iki 10 proc. 2014 m. (ES vidurkis 2014 m. – 16 proc.).

Nors 2014 m. perdirbamų komunalinių atliekų dalis (31 proc.) šiek tiek padidėjo, palyginti su ankstesniais metais (2014 m. ES vidurkis siekė 44 proc.), ši stagnacija gali sukliudyti Lietuvai 2020 m. pasiekti 50 proc. perdirbimo tikslą, kaip parodyta 4 pav.¹⁶

4 pav. Komunalinių atliekų perdirbimo nuošimčiai 2007–2014 m.¹⁷

¹⁴ Eurostatas, [Komunalinės atliekos ir tvarkymas pagal tvarkymo būdą](#), skelbta internete 2016 m. spalio mėn.

¹⁵ Eurostatas, [Komunalinės atliekos ir tvarkymas pagal tvarkymo būdą](#), skelbta internete 2016 m. spalio mėn.

¹⁶ Skaičiuodamos perdirbimo nuošimtį ir vertindamos pažangą siekiant 2020 m. tikslo perdirbti 50 proc. komunalinių atliekų, valstybės narės gali pasirinkti kitą metodą nei tą, kuris naudojamas Eurostato (ir nurodomas šioje ataskaitoje).

¹⁷ Eurostatas, [Komunalinių atliekų perdirbimo nuošimtis](#), skelbta internete 2016 m. spalio mėn.

Lietuva nepasiekė biologiškai skaidžių atliekų nukreipimo nuo sąvartynų 2010 m. tikslo (ne daugiau kaip 85 proc. 1995 m. lygio). Tiesa, Lietuva iki 2012 m. sumažino į sąvartyną išvežamų biologiškai skaidžių komunalinių atliekų kiekį iki 55 proc.

2012 m. Lietuva pasiekė pakuočių atliekų perdirbimo tikslą. Tačiau 2013 m. perdirbimo nuošimtis sumažėjo iki 53,5 proc. (nuo 62,2 proc. 2012 m.) ir nebesiekė 55 proc. tikslo. Siekdamą padėti pašalinti įgyvendinimo spragą, Komisija Lietuvai pateikė atitiktis užtikrinimo veiksmų gaires¹⁸, kuriose lemiamas vaidmuo numatytas ekonominėms priemonėms.

Lietuvai vis dar sunku efektyviai tvarkyti atliekas ir pasiekti 2020 m. 50 proc. perdirbimo tikslą. Palyginti su praėjusiais metais, atliekos tvarkomos geriau, tačiau norint pasiekti 2020 m. perdirbimo tikslą reikės daugiau investuoti į rūšiuojamąjį surinkimą ir perdirbimą.

2014 m. Lietuva patvirtino Valstybinį atliekų tvarkymo 2014–2020 m. planą (paskutinį kartą keistas 2016 m. birželio mėn.), o 2013 m. – Valstybinę atliekų prevencijos programą.

Be to, 2016 m. birželio mėn. Lietuva iš dalies pakeitė Atliekų tvarkymo planą, įtraukdama į jį dvi naujas kogeneracines jėgaines Vilniuje ir (arba) Kaune, kurių bendras komunalinių atliekų deginimo pajėgumas siektų 360 000 tonų per metus. Pastačius dvi papildomas kogeneracines jėgaines veikiausiai atsirastų komunalinių atliekų deginimo perteklinių pajėgumų. Lietuva planuoja deginti 30 proc. savo komunalinių atliekų.

Tačiau į šiuos skaičiavimus įtrauktos kuro iš atliekų sankaupos, kurios turėtų susidaryti per artimiausius kelerius metus (atitinka 100 000 t metinio pajėgumo) ir pakuočių atliekos (60 000 t metinio pajėgumo).

Šiuo metu vyksta perdirbimo tikslų ir komunalinių atliekų šalinimo sąvartynuose apribojimų peržiūra (COM(2015) 595 ir 594): numatytas 65 proc. 2030 m. perdirbimo tikslas su galimybe iki 2025 m. po peržiūros tikslus padidinti ir 10 proc. į sąvartynuose šalinamų komunalinių atliekų 2030 m. apribojimas. Į tai atsižvelgdamos, Komisijos tarnybos mano, kad optimalus deginimo pajėgumas šalyje yra 20–25 proc. šalyje susidarančių komunalinių atliekų. Šį rodiklį viršijantis deginimo pajėgumų perteklius veikiausiai dar labiau trukdytų Lietuvai siekti 50 proc. 2020 m. perdirbimo tikslo ir labiau padidinti šį tikslinį lygį.

Iki galo įgyvendinus galiojančius teisės aktus Lietuvoje galėtų būti sukurta daugiau kaip 5 200 darbo vietų, o metinė Lietuvos atliekų sektoriaus apyvarta padidėtų 550 mln. EUR. Artinantis prie efektyvaus išteklių naudojimo veiksmų plano tikslų būtų sukurta daugiau

kaip 3 000 papildomų darbo vietų, o atliekų sektoriaus apyvarta padidėtų daugiau kaip 630 mln. EUR¹⁹.

Lietuvai siekiant pagerinti atliekų tvarkymo sistemą, svarbus finansavimo šaltinis yra ES struktūriniai ir investicijų fondai. 2007–2013 m. 190 mln. EUR investuota į atliekų tvarkymo projektus, įskaitant 9 regioninių mechaninio ir biologinio atliekų valymo įrenginių statybą, 340 senų sąvartynų valymą, daugelio stambiagabaričių atliekų surinkimo ir žaliųjų atliekų kompostavimo aikštelių statybą, rūšiuojamojo atliekų surinkimo sistemos plėtrą (pastatyta 210 000 talpyklų perdirbamoms ir biologiškai skaidžioms atliekoms).

2014–2020 m. 87,2 mln. EUR Sanglaudos fondo lėšų planuojama investuoti į tolesnę rūšiuojamojo atliekų surinkimo plėtrą ir atliekų parengimo perdirbti, pakartotinai ar kitaip naudoti pajėgumų (rūšiavimo linijų, kitos įrangos) modernizavimą ir atliekų tvarkymo informacinės sistemos bei stebėjimo modernizavimą.

Siūlomas veiksmas

- Pamažu didinti sąvartyno mokesčius, kad juose nebebūtų šalinamos perdirbti ir naudoti tinkamos atliekos. Naudoti pajamas kaip paramos rūšiuojamojo surinkimo ir alternatyviai infrastruktūrai priemonę ir kartu geriau nukreipti sanglaudos politikos lėšas pirmosioms atliekų hierarchijos pakopų reikmėms. Vengti perteklinės galutinių atliekų tvarkymo infrastruktūros (esamuose deginimo įrenginiuose būtų galima sutvarkyti maždaug 30 proc. komunalinių atliekų).
- Siekiant padidinti perdirbimo nuošimčius, daugiau pastangų skirti tam, kad būtų įgyvendinta rūšiuojamojo surinkimo prievolė. Naudoti ekonomines priemones, pvz., principą „mokėk už tiek, kiek išmeti“, kad būtų paskatų perdirbti daugiau atliekų.

¹⁸ Europos Komisija, Valstybių narių veiklos rezultatai pagrįsta parama valstybėms narėms siekiant gerinti atliekų tvarkymą, [Veiksmų gairės Lietuvai](#).

¹⁹ „Bio Intelligence service“, „Implementing EU Waste legislation for Green Growth“ (ES atliekų teisės aktų įgyvendinimas siekiant ekologiškai tvaraus augimo), 2011. Europos Komisijos užsakymu atliktas tyrimas. Komisijai paprašius, konsultacinė įmonė apskaičiavo, kiek darbo vietų galėtų būti sukurta kiekvienoje šalyje, tačiau šie duomenys nebuvo įtraukti į paskelbtą dokumentą.

2. Gamtinio kapitalo apsauga, išlaikymas ir didinimas

Gamta ir biologinė įvairovė

ES biologinės įvairovės strategija siekiama iki 2020 m. sustabdyti biologinės įvairovės nykimą, kiek įmanoma atkurti ekosistemas ir jų funkcijas ir labiau stengtis stabdyti pasaulio biologinės įvairovės nykimą. ES paukščių ir buveinių direktyvų tikslai – pasiekti palankią saugomų rūšių ir buveinių išsaugojimo būklę.

Siekdamos 14-o DVT, šalis privalo išsaugoti ir tausiai naudoti vandenynus, jūras ir jūrų išteklius, o 15-as DVT įpareigoja saugoti, atkurti ir skatinti tvariai naudoti sausumos ekosistemas, darniai tvarkyti miškų ūkį, kovoti su dykumėjimu, sustabdyti dirvožemio blogėjimą ir imti jį gerinti, sustabdyti biologinės įvairovės nykimą.

1992 m. ES buveinių direktyva ir 1979 m. Paukščių direktyva yra svarbiausi ES laukinių augalų ir gyvūnų apsaugai skirti Europos teisės aktai. „Natura 2000“, didžiausias koordinuojamas saugomų teritorijų tinklas pasaulyje, yra pagrindinė direktyvos tikslų siekimo ir įgyvendinimo priemonė norint užtikrinti ilgalaikę vertingiausių ir nykstančių Europos rūšių, buveinių ir jų palaikomų ekosistemų apsaugą, išsaugojimą ir išlikimą.

Vienas svarbiausių žingsnių įgyvendinant direktyvų tikslus – tinkamai įsteigti specialias saugomas teritorijas pagal Buveinių direktyvą ir specialias apsaugos teritorijas pagal Paukščių direktyvą. Pagrindiniai valstybių narių veiklos rezultatų vertinimo rodikliai turėtų būti ataskaitos pagal Buveinių direktyvos 17 straipsnį ir Paukščių direktyvos 12 straipsnį ir tai, kiek pažengta sausumoje ir jūroje tinkamai steigiant Bendrijos svarbos teritorijas, specialias saugomas teritorijas ir specialias apsaugos teritorijas²⁰.

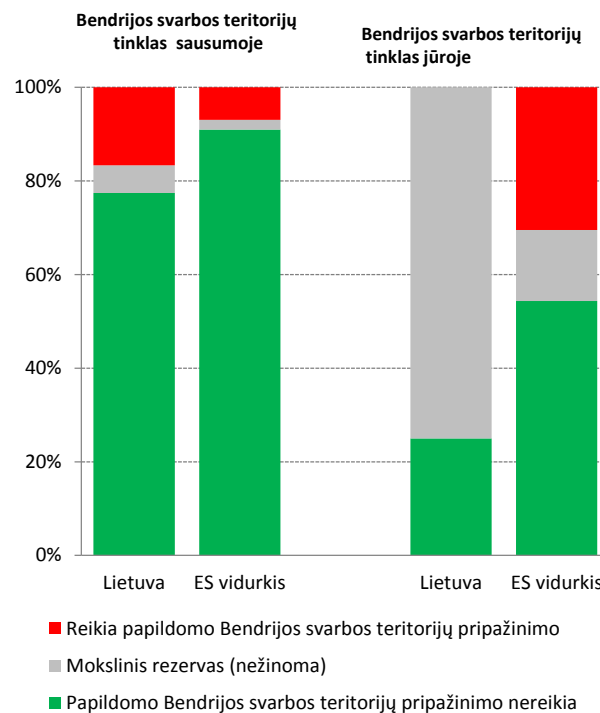
2016 m. pradžioje „Natura 2000“ aprėpė 12,16 proc. Lietuvos sausumos teritorijos (ES vidurkis 18,1 proc.), Paukščių direktyvos specialios apsaugos teritorijos – 8,47 proc. (ES vidurkis 12,3 proc.), o Buveinių direktyvos Bendrijos svarbos teritorijos – 9,40 proc. (ES vidurkis 13,8 proc.). Lietuvos specialių apsaugos teritorijų sąrašė yra 83 vietovės, kurių bendras plotas didesnis negu 626 000 ha. Į Bendrijos svarbos teritorijų sąrašą įtraukta 410 teritorijų, apimančių 667 000 ha. Sutampa maždaug 385 000 ha specialių apsaugos teritorijų ir Bendrijos svarbos teritorijų ploto. 2015 m. liepos mėn. įsteigus paskutinę jūros specialią apsaugos teritoriją, Lietuvos specialių apsaugos teritorijų tinklas laikomas sukurtu. Tačiau naujausių tinklui „Natura 2000“ priklausančių Bendrijos svarbos teritorijų vertinimai²¹ rodo, kad jų

²⁰ Bendrijos svarbos teritorijos steigiamos pagal Buveinių direktyvą, o specialios apsaugos teritorijos – pagal Paukščių direktyvą. Teritorijų aprėpties duomenys nesumuojami, nes kai kurios Bendrijos svarbos teritorijos ir specialios apsaugos teritorijos iš dalies sutampa. Specialios saugomos teritorijos – tai valstybių narių įsteigtos Bendrijos svarbos teritorijos.

²¹ Kiekvienoje valstybėje narėje Komisija vertina, ar iki šiol įsteigtose

steigimo darbas atliktas ne iki galo, kaip parodyta 5 pav.²²

5 pav. Bendrijos svarbos teritorijų tinklų Lietuvoje pakankamumo vertinimas, remiantis padėtimi iki 2013 m. gruodžio mėn. (%)²³

2011–2015 m. Lietuva atliko nacionalinę buveinių inventurizaciją siekdama nustatyti tikslią natūralių buveinių vietą ir surinkti būtinus duomenis, kurių reikia norint nustatyti palankios referencinės populiacijos vertes ir atitinkamus kiekvieno tipo buveinių išsaugojimo tikslus. Preliminarūs šio darbo rezultatai aiškiai leidžia suprasti, kad informacija apie esamas Bendrijos svarbos teritorijas turės būti iš esmės peržiūrėta, kad atspindėtų esamą padėtį. Be to, matyti ir tai, kad į dabartinį Bendrijos svarbos teritorijų tinklą galbūt nėra įtrauktos kai kurių tipų buveinės ir kai kurios rūšys.

Tiesa, nepaisant neaiškumų, rūšių išsaugojimo planai ir saugomų teritorijų valdymo planai Lietuvoje toliau rengiami laikantis Europos teisės aktų reikalavimų. Šiuo

teritorijose pakankamai reprezentuojamos Buveinių direktyvos I ir II prieduose nurodytos rūšys ir buveinių tipai. Pakankamumas išreiškiamas nuošimčiu rūšių ir buveinių, kurioms reikia įsteigti daugiau teritorijų siekiant, kad toje šalyje tinklas būtų baigtas kurti. [Esami duomenys](#) buvo įvertinti 2014–2015 m. Jie atspindi padėtį iki 2013 m. gruodžio mėn.

²² 5 pav. parodyti bendro vertinimų skaičiaus nuošimčiai. Vienas vienos rūšies arba vienos buveinės vertinimas yra susijęs su konkrečiu valstybės narės biogeografiniu regionu. Jei buveinės tipas ar rūšis pasitaiko daugiau nei viename konkrečioje valstybės narės biogeografiniame regione, bus tiek atskirų vertinimų, kiek yra biogeografinių regionų, kuriuose pasitaiko ta rūšis ar buveinė toje valstybėje narėje.

²³ Europos Komisijos vidaus vertinimas.

metu priimti 82 „Natura 2000“ teritorijų valdymo planai, o 143 rengiami. Jų parengimo laipsnis nevienodas. Kaip nurodyta paskutinėje Buveinių direktyvos 17 straipsnio²⁴ ataskaitoje, pagrindiniai nustatyti sunkumai, kylantys Lietuvoje įgyvendinant reikalaujamą gamtos išteklių valdymą per tinklą „Natura 2000“ – tai rūšių ir buveinių stebėjimui ir su buveinių atkūrimu ir palaikymu susijusiai veiklai finansuoti skirtų išteklių trūkumas.

Reikšmingas ribojantis veiksnys yra konfliktai tarp komercinės žemės ar miškų ūkio veiklos ir specifinio teritorijos valdymo gamtos apsaugos tikslais. Tai ypač matyti ten, kur specifinės ganyklų ar miško sąlygos nebėra ekonomiškai pelningos. Silpniausia tinklo Lietuvoje grandis yra pievų buveinės, kurioms reikalinga apsauga pagal „Natura 2000“.

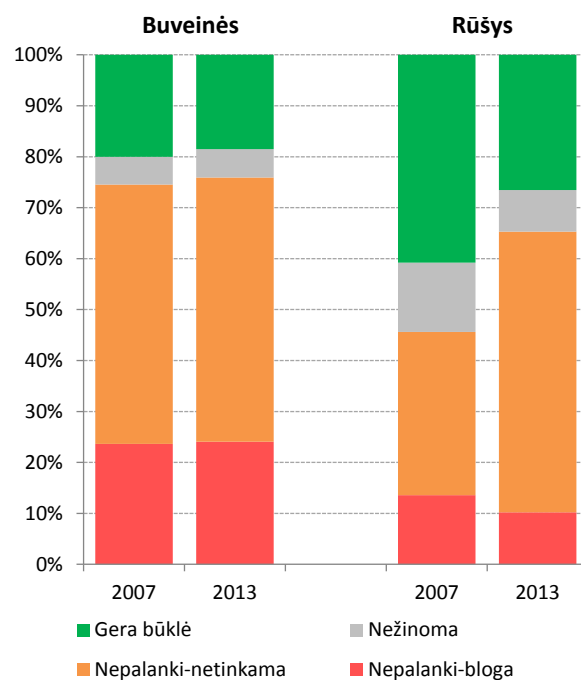
Tikimasi, kad prioritetinių veiksmų programa suteiks priemonių, kuriomis finansiniai ištekliai bus skirstomi tikslingiau, ir taip bus sustabdyti keletas labiausiai įsibėgėjusių buveinių nykimo, kurį sukelia šiuo metu pasenę ūkininkavimo metodai, procesų. Tačiau mažai tikėtina, kad pievų buveinių tvarumo problemas išspręs vien prioritetinių veiksmų programa.

Paskutinės buveinių ir rūšių, kurioms taikoma Buveinių

²⁴ Svarbiausia 17 straipsnio ataskaitos dalis yra buveinių ir rūšių, kurioms taikoma Buveinių direktyva, išsaugojimo būklės vertinimas.

direktyva, išsaugojimo būklės ataskaitos duomenimis²⁵, 2013 m. gera būklė nurodyta 18,5 proc. buveinių biogeografinių vertinimų (27 ES šalyse – 16 proc.). Be to, 52 proc. buveinių laikytos nepalankios-netinkamos būklės (27 ES šalyse – 47 proc.), o 24 proc. nepalankios-blogos (27 ES šalyse – 30 proc.). Vertinant rūšis, 2013 m. 26,5 proc. vertinimų nustatyta gera būklė, 55 proc. nepalanki-netinkama, o 10 proc. nepalanki-bloga (27 ES šalyse – 18 proc.). Tai parodyta 6 pav.²⁶

6 pav. Buveinių ir rūšių išsaugojimo būklė Lietuvoje 2007–2013 m. (%)²⁷

2013 m. tik 6,3 proc. rūšių nepalankių būklės vertinimų keitėsi į gera, ir nepagerėjo nė vienas nepalankus buveinių būklės vertinimas.

Kalbant apie paukščius, matyti trumpalaikę 77 proc. perinčių rūšių populiacijos didėjimo arba stabilumo tendencija (žiemojančių rūšių – 56 proc.).

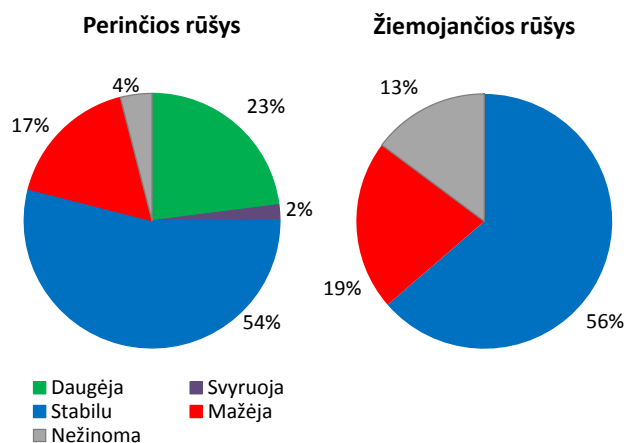
7 pav. Trumpalaikė perinčių ir žiemojančių paukščių rūšių populiacijos tendencija Lietuvoje 2012 m. (%)²⁸

²⁵ Išsaugojimo būklė vertinama taikant standartinę metodiką: remiantis Buveinių direktyvos 1 straipsnyje nurodytais keturiais parametrais, ji arba gera arba nepalanki-netinkama, arba nepalanki-bloga.

²⁶ Pastaba. Tiesiogiai lyginti 2007 ir 2013 m. duomenis keblu, nes rengiant 2007 m. ataskaitas nebuvo atsižvelgiama į Bulgariją ir Rumuniją, gerokai sumažėjo vertinimų „nežinoma“ (ypač vertinant rūšis), o kai kurie nurodyti pakeitimai nėra tikri, nes atsirado pagerinus duomenis arba patobulinus stebėseną.

²⁷ Šie duomenys rodo biogeografinių vertinimų nuošimtį kiekvienoje atskiroje buveinių ir rūšių išsaugojimo būklės kategorijoje (konkretų valstybės narės biogeografinį regioną apima vienas rūsies arba vienos buveinės vertinimas). Informacija pagrįsta [17 straipsnio ataskaita](#) (Lietuvos nacionaline suvestine ataskaita).

²⁸ Ataskaita pagal Paukščių direktyvos 12 straipsnį ([Lietuvos nacionalinė](#)

2014–2020 m. finansavimo laikotarpiu iš ESI fondų 50 mln. EUR numatyta skirti gamtos apsaugai, biologinei įvairovei, tinklui „Natura 2000“ ir žaliajai infrastruktūrai. Tai padės atkurti gerą išsaugojimo būklę 1 150 ha ploto buveinių teritorijose.

Siūlomas veiksmas

- Baigti „Natura 2000“ teritorijų steigimo procesą, teritorijoms nustatyti aiškiai apibrėžtus išsaugojimo tikslus, sukurti reikiamas išsaugojimo priemones ir skirti pakankamai išteklių jiems įgyvendinti, kad būtų išlaikyta ir (arba) atkurta Bendrijos svarbos rūšių ir buveinių gera išsaugojimo būklė visame jų natūralaus paplitimo areale.
- Plėtoti ir populiarinti pažangius racionalizuotus įgyvendinimo modelius, ypač kiek tai susiję su leidimų dėl teritorijų ir rūšių išdavimo procedūromis, užtikrinant reikiamas žinias ir duomenų prieinamumą. Gerinti komunikaciją su suinteresuotaisiais subjektais.
- Toliau remti ekosistemų ir jų funkcijų žemėlapių sudarymą ir vertinimą, gamtinio kapitalo vertės nustatymą ir apskaitos sistemų plėtrą.

Žalioji infrastruktūra

[suvestinė ataskaita](#).

ES strategijoje dėl žaliosios infrastruktūros²⁹ skatinama įtraukti žaliąją infrastruktūrą į su ja susijusius planus ir programas siekiant padėti įveikti buveinių fragmentaciją ir išsaugoti ar atkurti ekologinius ryšius, stiprinti ekosistemų atsparumą ir taip užtikrinti nenutrūkstamas ekosistemų funkcijas.

Žalioji infrastruktūra yra naudinga ekologine, ekonomine ir socialine prasme – ji suteikia sprendimus iš gamtos. Ji padeda suvokti tikrąją gamtos funkcijų naudą visuomenei ir sutelkti investicijas šioms funkcijoms palaikyti bei stiprinti.

Žalioji infrastruktūra Lietuvoje grindžiama ekologinio tinklo teisės aktais, kuriuose reikalaujama saugomas teritorijas ir kitas ekologiniu ir biologiniu požiūriu vertingas teritorijas įtraukti į teritorijų planavimo procesus siekiant:

- saugoti biologinę įvairovę, kraštovaizdį ir gamtinius rekreacinius išteklius;
- tarpusavyje susieti labiausiai ekologiškai vertingas buveines;
- formuoti migracijos koridorius;
- didinti miško plotus ir
- reguliuoti urbanizaciją ir žemės ūkio plėtrą.

Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 metų veiksmų plane Lietuva išsikėlė strateginį tikslą sustabdyti biologinės įvairovės nykimą ir ekosistemų bei jų funkcijų praradimą ir, kai įmanoma, jas atkurti.

Saugomų teritorijų valdymo planų ir saugomų rūšių veiksmų planų rengimo ir įgyvendinimo procesas tebesitęsia.

Devynios Lietuvos ir Latvijos pasienio savivaldybės bendradarbiauja, kad vadovaudamosi šūkiu „Padarykime savo miestus žalesnius“ atkurtų miestų parkus ir žaliąją infrastruktūrą, padidintų piliečių gerovę, sąmoningumą ir aktyvumą siekiant išsaugoti savo gyvenamųjų rajonų žaliąsias zonas ir sudarytų sąlygas miestų planuotojams integruoti žaliąją infrastruktūrą į miesto erdvę.

2015 m. pabaigtas bandomojo ekologinio tinklo steigimo pietų Lietuvoje LIFE+ projektas. Jį įgyvendinant vykdyti tikslinių rūšių apsaugos ir jų buveinių atkūrimo darbai, kurtas ekologinis tinklas ir šviestos vietos bendruomenės. Ekologinio tinklo modelį ketinama atkartoti visoje Lietuvos teritorijoje. Projektas padėjo padidinti vietos gyventojų supratimą apie ekologinių tinklų svarbą gamtai ir žmonėms³⁰.

Dirvožemio apsauga

ES dirvožemio teminėje strategijoje pabrėžtas poreikis užtikrinti tvarų dirvožemio naudojimą. Tuo tikslu reikia vykdyti dirvožemio tolesnio blogėjimo prevenciją,

²⁹ Europos Komisija, „Žalioji infrastruktūra. Europos gamtinio kapitalo puoselėjimas“, (COM(2013) 249).

³⁰ LIFE09 NAT/LT/000581: <http://www.glis.lt/ekotinklas/index.php/lt/>.

išsaugoti jo funkcijas ir atkurti pablogėjusius dirvožemius. 2011 m. efektyvaus išteklių naudojimo Europos plane, kuris yra strategijos „Europa 2020“ dalis, numatyta, kad ES politikoje iki 2020 m. bus atsižvelgta į jos tiesioginį ir netiesioginį poveikį žemėnaudai ES ir pasaulyje, o žemės užstatymo norma keisis taip, kad būtų galima pasiekti 2050 m. tikslą – nebedidinti bendro paimtos žemės ploto.

Siekdamos 15-o DVT, šalis privalo kovoti su dykumėjimu, atkurti nualintą žemę ir dirvožemį, įskaitant dykumėjimo, sausros ir potvynių pažeistus plotus, ir siekti, kad iki 2030 m. pasaulyje bendras blogėjančio dirvožemio plotas nebedidėtų.

Dirvožemis yra svarbus gyvybės ir ekonomikos išteklius. Jis užtikrina pagrindines ekosistemos funkcijas, pvz., tai maisto, skaidulinių medžiagų ir biomasės atsinaujinančiųjų išteklių energijai šaltinis, jame kaupiasi anglies dioksidas, dirvožemis grynina vandenį, reguliuoja potvynius, iš jo gaunamos žaliavos ir statybinės medžiagos. Dirvožemis yra ribotas ir labai trapus išteklius, ir Europos Sąjungoje jis vis blogėja. Miestų plėtros ir infrastruktūros reikmėms paimama žemė veikiausia nebus sugrąžinta į pirmykštę būklę. Dažniausiai paimama žemės ūkio paskirties žemė, todėl didėja buveinių fragmentacija. Saugoti dirvožemį netiesiogiai padeda dabartinė ES politika tokiose srityse kaip žemės ūkis, vanduo, atliekos, cheminiai produktai ir pramoninės taršos prevencija.

Dirbtinė žemės danga reikalinga gyvenvietėms, gamybos sistemoms ir infrastruktūrai. Ją galima skirstyti į užstatomus plotus (pastatai) ir neužstatomus plotus, tokius kaip linijiniai transporto tinklai ir susiję plotai.

Metinis žemės paėmimo mastas (dirbtinių plotų didėjimas), kaip rodo CORINE statistiniai duomenys, Lietuvoje 2006–2012 m. buvo 0,29 proc. ir nesiekė ES vidurkio (0,41 proc.). Kasmet buvo užimama 612 hektarų, labiausiai dėl naujų statybų; taip pat buvo plečiamos kasyklos ir karjerai³¹. Užstatytos žemės nuošimtis 2009 m. buvo 2,05 proc. ir nesiekė ES vidurkio (3,23 proc.)³².

8 pav. parodyti skirtingi žemės dangos Lietuvoje tipai 2012 m.

Dirvožemio vandens erozijos lygis 2010 m. siekė 0,52 t/ha per metus, gerokai mažiau nei ES 28 vidurkis (2,46 t)³³.

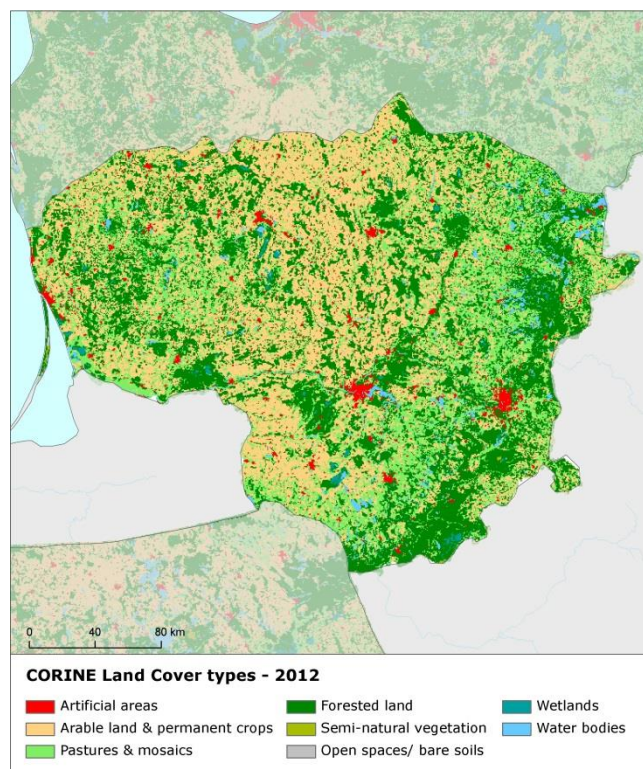
Iki šiol nėra visą ES aprėpiančių duomenų rinkinių, kurie sudarytų sąlygas nustatyti dirvožemio organinių medžiagų irimo, užterštų teritorijų ir poveikio dirvožemio biologijai ir difuzinės taršos lyginamuosius rodiklius.

³¹ Europos aplinkos agentūra, „CORINE Land Cover (CLC) inventory 2012“ (2012 m. CORINE žemės dangos inventoriaus) preliminarūs rezultatai; vidutinis metinis žemės paėmimas 2006–2012 m. kaip 2006 m. dirbtinės žemės dangos nuošimtis.

³² Europos aplinkos agentūra, „Imperviousness and imperviousness change“ (NepRALaidūs plotai ir jų kaita), 2016, 1 pav.

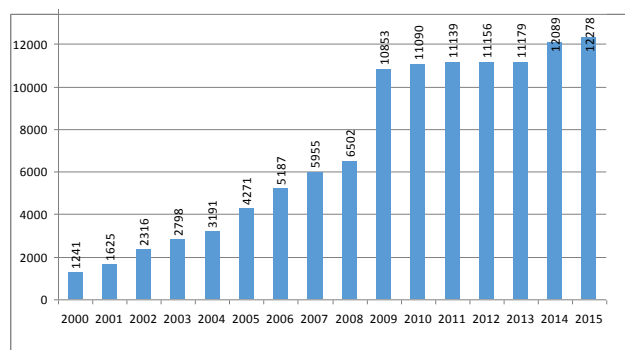
³³ Eurostatas, Dirvožemio vandens erozijos lygis, 2 pav., skelbta internete 2016 m. lapkritį.

8 pav. Žemės dangos Lietuvoje tipai 2012 m.³⁴

Tačiau nuo 1999 m. Lietuva įgyvendina ilgalaikį projektą „Geologinės aplinkos taršos židinių duomenų bazės pildymas“. Per šį laikotarpį (iki 2016 m. pradžios) inventorizuotos 12 278 potencialiai užterštos teritorijos (8a pav.).

8a pav. Potencialiai užterštų teritorijų inventorius³⁵

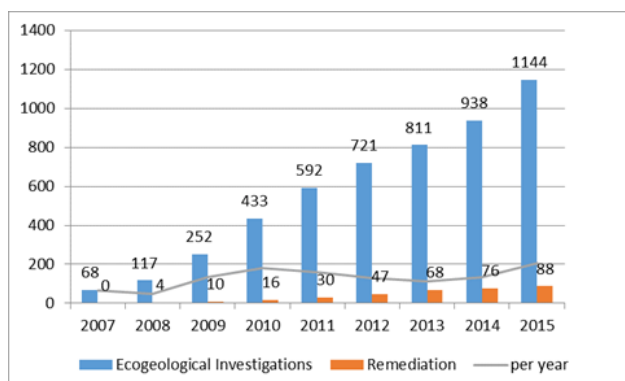
2007–2015 m. ištirta daugiau nei 1 000 užterštų teritorijų. Tam tikslui atlikti 887 preliminarūs ekogeologiniai tyrimai, 210 detalių ekogeologinių tyrimų ir 88 kontroliniai tyrimai po užterštų teritorijų išvalymo.

8b pav. Aplinkos tyrimai ir užterštų teritorijų valymas³⁶

³⁴ Europos aplinkos agentūra, 2016 m. paskelbti rengiamas dokumentas „Land cover 2012 and changes country analysis“ (Žemės danga 2012 m. ir jos kaita. Šalių analizė).

³⁵ Lietuvos geologijos tarnybos 2015 m. metų veiklos rezultatai.

³⁶ Lietuvos geologijos tarnybos 2015 m. metų veiklos rezultatai.

Aktyviau valyti užterštas teritorijas skatinama Nacionalinėje aplinkos apsaugos strategijoje³⁷ ir Užterštų teritorijų tvarkymo 2013–2023 m. plane, kuriuos patvirtino Aplinkos ministras³⁸.

ES dirvožemio apsaugos ekspertų grupė atnaujina dirvožemio apsaugos politikos priemonių Lietuvoje ir kitose valstybėse narėse sąvadą ir vertinimą.

Jūrų apsauga

Pagal ES pakrančių ir jūrų politiką ir teisės aktus iki 2020 m. privaloma sumažinti neigiamą poveikį jūrų vandenims, kad būtų pasiekta ar išlaikyta gera aplinkos būklė, o pakrančių zonos būtų valdomos tvariai.

Siekdamos 14-o DVT, šalis privalo darnaus vystymosi tikslais išsaugoti ir tausiai naudoti vandenynus, jūras ir jūrų išteklius.

Jūrų strategijos pagrindų direktyvoje³⁹ numatyta jūros aplinkai įtakos turinčią žmogaus veiklą valdyti atsižvelgiant į ekosistemą, kad iki 2020 m. ES jūrų vandenų aplinkos būklė taptų gera. Direktyvoje iš valstybių narių reikalaujama parengti ir įgyvendinti savo jūrų vandenims skirtą jūrinę strategiją ir bendradarbiauti su valstybėmis narėmis, su kuriomis jos dalijasi tuo pačiu jūriniu regionu ar pareiginiu.

Rengdamos jūrų strategijas, valstybės narės turėjo iki 2012 m. atlikti pirminį joms priklausančių jūrų vandenų įvertinimą, apibrėžti, ką reiškia gera aplinkos būklė⁴⁰, ir nustatyti aplinkosaugos tikslus. Jos taip pat turėjo iki 2014 m. liepos mėn. parengti stebėjimo programas, kad būtų galima nuolat vertinti jų jūrų vandenį. Tolesnis jūrų strategijos etapas – parengti priemonių programą (2016 m.). Komisija vertina, ar šie elementai sudaro tinkamą sistemą, atitinkančią Jūrų strategijos pagrindų direktyvos reikalavimus.

³⁷ Valstybinė aplinkos apsaugos strategija.

³⁸ Užterštų teritorijų tvarkymo 2013–2023 m. planas.

³⁹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/56/EB (Jūrų strategijos pagrindų direktyva).

⁴⁰ Direktyvos 3 straipsnyje gera aplinkos būklė apibrėžiama taip: „jūros vandenų aplinkos būklė, kai tie vandenys sudaro ekologiniu požiūriu įvairius ir dinamiškus vandenynus bei jūras, kurie yra švarūs, sveiki ir produktyvūs“.

Lietuvos jūrų vandenys priklauso Baltijos jūros jūriniam regionui. Todėl Lietuva yra prisijungusi prie Konvencijos dėl Baltijos jūros baseino jūros aplinkos apsaugos (HELCOM). Didžiausia grėsmė Baltijos jūros biologinei įvairovei kelia eutrofikacija, peržvejojimas ir priegauda, tarša teršalais ir nafta, invazinių rūšių introdukcija.

Įgyvendindama Jūrų strategijos pagrindų direktyvą, Lietuva 2012 m. apibrėžė, kas yra gera aplinkos būklė, tačiau Komisijos vertinimas parodė, kad gera aplinkos būklė neatitinka daugumos deskriptorių arba juos atitinka iš dalies. Kita vertus, paskatinimo nusipelno dėmesys jūrinių paukščių gausai⁴¹.

Tačiau dėl „geros aplinkos būklės“ apibrėžties trūkumų dar per anksti spręsti, ar Lietuvos jūrų vandenys yra geros būklės.

2014 m. Lietuva parengė savo jūrų vandenų stebėjimo programą. Tačiau panašu, kad su visais deskriptoriais, išskyrus eutrofikaciją, hidrografinius pokyčius ir teršalus žmonių maistui skirtuose jūrų produktuose, susijusios Lietuvos stebėjimo programos turėtų būti patobulintos, kad sudarytų sistemą, kuri leistų tinkamai stebėti, kaip siekiama geros aplinkosaugos būklės ir tikslų, ypač turint omenyje, kad Lietuva pranešė ir apie tai, kad su dauguma deskriptorių susijusios stebėjimo programos nebus įgyvendintos iki 2020 m. (o daugeliu atveju – ir po to termino)⁴².

Lietuvos saugomos jūrinės teritorijos apima 673,8 kv. km jūrinių vandenų Baltijos jūroje⁴³.

Jūrų strategijos pagrindų direktyvos įgyvendinimo ataskaitoje⁴⁴ Komisija pateikė rekomendacijų, padėsiančių Lietuvai įgyvendinti direktyvą.

Jūrinių teritorijų naudojimas ir apsauga reglamentuojami 2015 m. birželio 11 d. Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintu nutarimu Nr. XII-1781 dėl Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano dalies „Jūrinės teritorijos“.

Siūlomas veiksmas

- Toliau tobulinti geros aplinkos būklės apibrėžtis, ypač dėl biologinės įvairovės, be kita ko, bendradarbiaujant

⁴¹ Komisijos ataskaita „Jūrų strategijos pagrindų direktyvos (2008/56/EB) pirmasis įgyvendinimo etapas. Europos Komisijos vertinimas ir gairės“, COM(2014) 97.

⁴² Komisijos tarnybų darbinis dokumentas, pateikiamas kartu su Komisijos ataskaita, kuria įvertinamos Jūrų strategijos pagrindų direktyvoje numatytos valstybių narių stebėsenos programos (COM(2017) 3 ir SWD(2017) 1 final).

⁴³ Neskelbti 2012 m. duomenys, kuriuos Europos aplinkos agentūra suteikė Europos Komisijai.

⁴⁴ Komisijos ataskaita „Jūrų strategijos pagrindų direktyvos (2008/56/EB) pirmasis įgyvendinimo etapas Europos Komisijos vertinimas ir gairės“, COM(2014) 97.

regioniniu lygmeniu atitinkamos regioninės jūros konvencijos procese.

- Nustatyti ir pašalinti žinių spragas.
- Toliau plėtoti metodus, kuriais vertinamas (ir kiekybiškai matuojamas) pagrindinių veiksmų poveikis, kad 2018 m. ataskaitoje įvertinimų rezultatai būtų išsamesni ir išbaigtesni.
- Toliau integruoti stebėjimo programas, kurios jau sukurtos pagal atitinkamus ES teisės aktus, ir įgyvendinti regiono (paregionio) lygmeniu (pvz., HELCOM) parengtas bendras stebėjimo programas, jei jų yra.
- Gerinti savo jūriniame regione taikomų stebėjimo modelių palyginamumą ir nuoseklumą.
- Skubiai pranešti apie priemonių programą ir ją įgyvendinti⁴⁵.
- Užtikrinti, kad stebėjimo programa būtų nedelsiant įgyvendinama, apimtų visus deskriptorius ir tiktų stebėjimo, kaip siekiama geros aplinkos būklės, reikmėms.

⁴⁵ 2016 m. spalio 7 d. Lietuva dar nebuvo pateikusi Komisijai savo priemonių programos.

3. Piliečių sveikatos ir gyvenimo kokybės užtikrinimas

Oro kokybė

Pagal ES švaraus oro politiką ir teisės aktus reikalaujama gerokai pagerinti oro kokybę Sąjungoje ir artėti prie Pasaulio sveikatos organizacijos rekomenduojamų lygių. Reikėtų toliau mažinti oro taršą ir jos poveikį ekosistemoms ir biologinei įvairovei siekiant ilgalaikio tikslo neviršyti kritinių apkrovų ir verčių. Todėl reikia stiprinti pastangas užtikrinti visišką atitiktį Sąjungos oro kokybės teisės aktams ir apibrėžti strateginius tikslus ir veiksmus laikotarpiui po 2020 m.

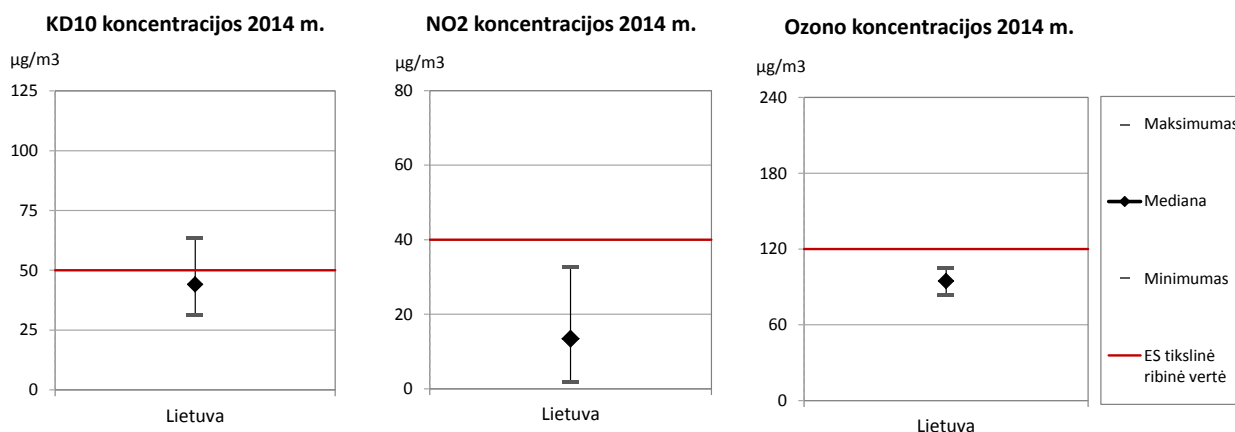
ES yra priėmusi kompleksinę oro kokybės teisės aktų sąvadą⁴⁶, kuriame nustatyti į sveikatą orientuoti standartai ir su daugeliu oro teršalų susiję tikslai. Jį įgyvendindamos, valstybės narės taip pat privalo

šiuo metu taikomų išmetimo nacionalinių ribų⁴⁸.

Vis dėlto oro kokybė Lietuvoje nesiliauja kėlus nerimą. Europos aplinkos agentūra apskaičiavo⁴⁹, kad 2013 m. 3 170 ankstyvų mirčių susijusių su smulkių kietųjų dalelių koncentracija⁵⁰ ir 90 – su ozono koncentracija⁵¹. Iš dalies tai lėmė ir ES oro kokybės verčių viršijimas, kaip parodyta 9 pav.⁵²

2014 m. ES oro kokybės standartų kietųjų dalelių ribinės vertės viršytos vienoje oro kokybės zonoje (Vilniuje). Be to, kalbant apie ilgalaikius su ozono koncentracija susijusius tikslus, nustatyta, kad dienos koncentracijos ribinės vertės viršytos trijose oro kokybės zonose, o vienoje oro kokybės zonoje viršyta metinė vidutinė koncentracija⁵³.

9 pav. Su KD10, NO₂ ir O₃ ribinėmis vertėmis susijusių reikalavimų vykdymo būklė 2014 m.

Pastaba: Šiuose grafikuose rodomos koncentracijos, kurias skirtingose vietose išmatavo ir ataskaitose nurodė valstybės narės. Jos konkrečiai rodo: a) KD10 atveju - 90,4 procentilio dienos vidutinės koncentracijos, kuri atitinka 36 dienų didžiausių dienos vidurkių, b) NO₂ atveju - metinę vidutinę koncentraciją ir c) O₃ atveju - 93,2 procentilio didžiausių dienos 8 valandų vidutinių koncentracijų verčių, kurios atitinka 26-tą didžiausių dienos maksimumą. Jos rodo ir mažiausią, ir didžiausią kiekvieno teršalo koncentraciją, apie kurią pranešta, ir medianos vertes (t. y. reikia atkreipti dėmesį, kad 50 % stočių nurodo mažesnes koncentracijas negu atitinkama medianos vertė, o kitos 50 % - už ją didesnes koncentracijas). ES teisės aktais nustatyti oro kokybės standartai pažymėti raudona linija.

užtikrinti, kad visuomenei būtų nuolat prieinama atnaujinta informacija apie įvairių teršalų koncentraciją aplinkos ore. Be to, Atmosferos teršalų išmetimo nacionalinių ribų direktyvoje numatyta nacionaliniu lygmeniu sumažinti išmetamus pagrindinių teršalų kiekius.

Kai kurių oro teršalų Lietuvoje išmetama gerokai mažiau⁴⁷. 1990–2014 m. sumažėjo išmetamas sieros oksidų (-89 proc.), azoto oksidų (-60 proc.), amoniako (-52 proc.) ir lakiųjų organinių junginių (-52 proc.) kiekis, todėl išmetamų į atmosferą šių teršalų kiekis neviršija

⁴⁸ Dabartinės atmosferos teršalų išmetimo nacionalinės ribos taikomos nuo 2010 m. (Direktyva 2001/81/EB); peržiūrėtos 2020 ir 2030 m. ribos nustatytos Direktyva (ES) 2016/2284 dėl tam tikrų valstybėse narėse į atmosferą išmetamų teršalų kiekio mažinimo, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2003/35/EB ir panaikinama Direktyva 2001/81/EB.

⁴⁹ Europos aplinkos agentūra, [Air Quality in Europe – 2016 Report](#) (Oro kokybės Europoje 2016 m. ataskaita), 2016, 10.2 lentelė. Taikyta metodika išsamiau aprašyta šioje ataskaitoje.

⁵⁰ Kietosios dalelės (KD) yra aerozolių dalelių (kietųjų ir skystųjų) mišinys, kuriam priskiriami įvairaus dydžio ir cheminės sudėties dariniai. KD10 (KD_{2,5}) reiškia daleles, kurių skersmuo 10 (2,5) mikronų ar mažesnis. Kietosios dalelės atsiranda dėl įvairios žmogaus veiklos, įskaitant deginimą.

⁵¹ Priežemio ozonas atsiranda iš teršalų fotocheminių reakcijų. Tai ir šiltnamio efektą sukeliančios dujos.

⁵² Remiantis Europos aplinkos agentūros 2016 m. duomenimis. [Air Quality in Europe – 2016 Report](#) (Oro kokybės Europoje 2016 m. ataskaita), 4.1, 5.1 ir 6.1 pav.

⁵³ Žr. [Europos aplinkos agentūros EIONET oro kokybės portalą](#) ir su juo susijusią centrinę duomenų saugyklą.

⁴⁶ Europos Komisija, [Oro kokybės standartai, 2016](#).

⁴⁷ Žr. [EIONET centrinę duomenų saugyklą ir išmetamo atmosferos teršalų kiekio duomenų stebėjimo priemonę \(Atmosferos teršalų išmetimo nacionalinių ribų direktyva\)](#).

Apskaičiuota, kad su sveikata susiję išorės kaštai dėl oro taršos Lietuvoje viršija 1 mlrd. EUR per metus (pakoregavus pagal pajamas, 2010 m.). Tai apima ne tik savaiminę visiškai sveiko gyvenimo vertę, bet ir tiesioginius ekonominius kaštus. Šie tiesioginiai ekonominiai kaštai susidaro dėl 488 tūkstančių sunegalavus dėl oro taršos prarastų dienų. Jie darbdaviams kainuoja 37 mln. EUR per metus (pakoregavus pagal pajamas, 2010 m.), sveikatos priežiūros sistemai – daugiau nei 5 mln. EUR per metus (pakoregavus pagal pajamas, 2010 m.), o žemės ūkiui – 17 mln. EUR per metus (2010 m.) dėl pasėlių nuostolių⁵⁴.

Oro kokybės gerinimo veiksams ir integruotai taršos prevencijai bei kontrolei suplanuota 2014–2020 m. paskirstyti 20 mln. EUR ESI fondų lėšų.

Siūlomas veiksmas

- Išlaikyti mažėjančią oro teršalų išmetimo tendenciją, kad oro kokybės ribinės vertės visiškai nebūtų viršijamos, ir sumažinti žalingą oro taršos poveikį sveikatai, aplinkai ir ekonomikai.
- Sumažinti išmetamą KD10 kiekį ir koncentraciją, be kita ko, sumažinant kiekį, išmetamą energetikos sektoriuje ir gaminant šilumą iš kietojo kuro ir transporto bei žemės ūkio sektoriuose.

Triukšmas

Aplinkos triukšmo direktyvoje nustatytas bendras požūris į aplinkos triukšmo vengimą, prevenciją ir žalingo poveikio, kurį sukelia aplinkos triukšmas, mažinimą.

Pernelyg didelis triukšmas yra viena pagrindinių sveikatos problemų priežasčių⁵⁵. Kad jo būtų mažiau, ES teisės aktuose įtvirtinta keletas reikalavimų, be kita ko, vertinti aplinkos triukšmo įtakos zonas sudarant triukšmo žemėlapius, užtikrinti informacijos apie aplinkos triukšmą ir jo poveikį viešinimą, tvirtinti veiksnių planus siekiant vykdyti aplinkos triukšmo prevenciją ir jį sumažinti, kai tai būtina, ir išsaugoti akustinę aplinkos kokybę ten, kur ji gera.

Lietuvos valdžios institucijos įvykdė visus su Aplinkos triukšmo direktyva⁵⁶ susijusius šio atsiskaitymo laikotarpio įsipareigojimus.

Vandens kokybė ir valdymas

ES vandens politikoje ir teisės aktuose reikalaujama

⁵⁴ Šie duomenys pagrįsti Europos Komisijos integruoto švaraus oro dokumentų rinkinio (2013 m.) [poveikio vertinimu](#).

⁵⁵ WHO/JRC, 2011, Burden of disease from environmental noise, Fritsch, L., Brown, A.L., Kim, R., Schwela, D., Kephelopoulou, S. (eds), [World Health Organization, Regional Office for Europe](#), Copenhagen, Denmark.

⁵⁶ Aplinkos triukšmo direktyvoje reikalaujama, kad valstybės narės kas penkerius metus parengtų ir paskelbtų triukšmo žemėlapius ir triukšmo valdymo veiksnių planus aglomeracijoms, kuriose gyvena daugiau kaip 100 000 gyventojų, ir svarbiausiems keliams, geležinkelams ir oro uostams.

gerokai sumažinti neigiamą poveikį tarpinių ir priekrantės vandenų ir gėlo vandens ištekliams, įskaitant paviršinį ir požeminį vandenį, kad būtų pasiekta, išlaikyta ar labiau pagerinta jų gera būklė, kaip apibrėžta Vandens pagrindų direktyvoje; kad piliečiai visoje Sąjungoje naudotųsi aukštus saugos standartus atitinkančiu geriamuoju ir maudyklų vandeniu ir kad maistinių medžiagų (azoto ir fosforo) ciklas būtų valdomas tvariau ir efektyviau naudojant išteklius.

Siekdamos 6-o DVT, šalys turėtų užtikrinti galimybę gauti vandens ir tvarią vandentvarką bei sanitarines paslaugas visiems.

Pagrindinis ES vandens politikos ir teisės aktų tikslas yra visiems europiečiams užtikrinti galimybę gauti pakankamą kiekį geros kokybės vandens. ES vandens teisės aktais⁵⁷ siekiama, kad visų vandens telkinių Europoje būklė būtų gera. Todėl juose numatyta šalinti taršos šaltinius (pvz., žemės ūkyje, miestų teritorijose ir pramoninėje veikloje), spręsti fizinių ir hidrologinių vandens telkinių pokyčių problemas ir valdyti potvynių riziką.

Vandens pagrindų direktyvoje reikalaujama parengti upių baseinų valdymo planus. Jie yra vandens aplinkos apsaugos, gerinimo ir tvaraus naudojimo visoje Europoje užtikrinimo priemonė, taikoma paviršiniams gėlo vandens telkiniams, tokiems kaip ežerai ir upės, požeminiams vandenims, estuarijoms, pakrantės vandenims iki vienos jūrmylės nuo kranto.

Pirmą kartą pateiktuose upių baseinų valdymo planuose Lietuva pranešė apie 832 upių, 354 ežerų, 4 tarpinių, 2 pakrantės ir 20 požeminių vandens telkinių būklę⁵⁸. 50 proc. gamtinių paviršinio vandens telkinių pasiekta gera arba labai gera ekologinė būklė⁵⁹, bet tik 37 proc. labai pakeistų ar dirbtinių vandens telkinių⁶⁰ yra pasiektas geras arba labai geras ekologinis potencialas. Beveik 100 proc. paviršinio vandens telkinių, beveik 100 proc. labai pakeistų ir dirbtinių vandens telkinių ir 100 proc. požeminio vandens telkinių yra geros cheminės būklės⁶¹. Nors 100 proc. požeminio vandens telkinių yra geros

⁵⁷ Tai [Maudyklų vandens direktyva \(2006/7/EB\)](#); [Miesto nuotekų valymo direktyva \(91/271/EEB\)](#) dėl komunalinių ir kai kurių pramoninių nuotekų; [Geriamojo vandens direktyva \(98/83/EB\)](#) dėl geriamojo vandens kokybės; [Vandens pagrindų direktyva \(2000/60/EB\)](#) dėl vandens išteklių valdymo; [Nitratų direktyva \(91/676/EEB\)](#) ir [Potvynių direktyva \(2007/60/EB\)](#).

⁵⁸ Kalbant apie požeminius vandenis, laikytasi atsargos principo: uždrausta nuotekas išleisti tiesiai į požeminius vandenis ir reikalaujama stebėti požeminio vandens telkinius.

⁵⁹ Gera ekologinė būklė yra apibrėžta Vandens pagrindų direktyvoje. Ji siejama su biologinės bendrijos kokybe, hidrologinėmis ir cheminėmis savybėmis.

⁶⁰ Dėl žmogaus veiklos, tokios kaip melioracija, apsauga nuo potvynių, užtvankų statyba siekiant sukurti rezervatus, daugelis Europos upių baseinų ir vandens telkinių pakito.

⁶¹ Vandens pagrindų direktyvoje apibrėžta gera cheminė būklė – tai atitiktis visiems Europos lygmeniu nustatytiems su cheminėmis medžiagomis susijusiems kokybės standartams.

kiekybinės ir cheminės būklės, 5 požeminio vandens telkiniai priskirti požeminio vandens rizikos grupei dėl mineralinio vandens prietakos į geriamojo vandens vandeningus sluoksnius.

Didžiausią neigiamą poveikį Lietuvos paviršiniams vandenims daro difuzinė tarša⁶², kurią labiausiai sukelia žemės ūkis. Ji paveikia vidutiniškai 26 proc. vandens telkinių.

Lietuvos upių baseinų valdymo planuose yra spragų, dėl kurių atsiranda netikrumas dėl būklės, neigiamo poveikio ir priemonių programų efektyvumo. Pavyzdžiui, silpnųjų vietų turi stebėseną ir tiek ekologinės, tiek cheminės būklės vertinimo bei klasifikacijos metodika. Be skaidraus pateisinimo leista taikyti labai daug išimčių. Tikimasi, kad įgyvendinus suplanuotas priemones labai pagerės (24 procentais) dirbtinių ir labai pakeistų vandens telkinių ekologinis potencialas ir pagerės (7 procentais) natūralių vandens telkinių ekologinė būklė.

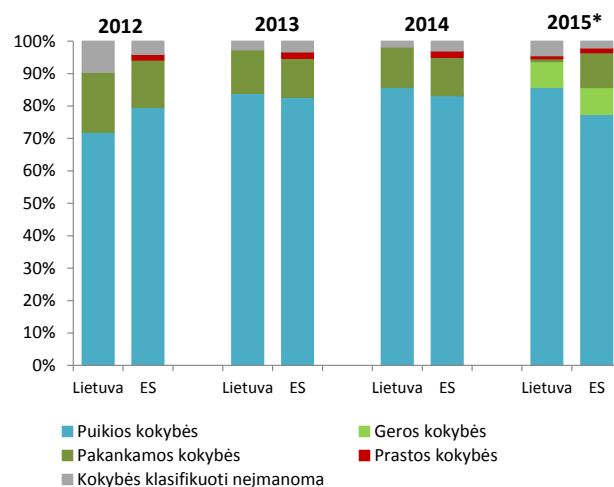
Lietuva visoje savo teritorijoje taiko Nitratų veiksmų programą, pagal kurią visiems vandenims suteikiama bazinio lygio apsauga. Dabartinė veiksmų programa nustojo galioti 2016 m. gegužės 1 d. Nitratų direktyvos paskutinės įgyvendinimo ataskaitos (aprašiančios 2008–2011 m.) duomenimis, paviršiniuose ir požeminiuose vandenyse nitratų lygiai žemi, tačiau upėse aukšti eutrofikacijos lygiai. Kita problema – Baltijos jūros apsauga: ataskaitoje nurodyta, kad visų sūriųjų vandenų būklė yra eutrofinė.

Kalbant apie geriamąjį vandenį, Lietuva pasiekė labai aukšto lygio (99–100 proc.) atitiktį Geriamojo vandens direktyvoje pateiktiems mikrobiologiniams, cheminiams ir rodiklių parametrams⁶³.

10 pav. parodyta, kad Lietuvoje 2015 m. iš 112-os maudyklų 85,7 proc. maudyklų vanduo buvo puikios kokybės, 8 proc. – geros kokybės ir 0,9 proc. –

pakankamos kokybės. 1 maudyklos vanduo buvo prastos kokybės arba neatitiko reikalavimų, o įvertinti likusių 5 maudyklų vandens nebuvo galimybių⁶⁴.

10 pav. Maudyklų vandens kokybė 2012–2015 m.⁶⁵

*2015m. maudyklų vandens ataskaitoje pradėta vartoti kategorija „gera“

Lietuvoje bendra apkrova yra 2,7 mln. gyventojų ekvivalento (g. e.); galutinis terminas, po kurio visose 67 šalies aglomeracijose, kurių g. e. didesnis nei 2 000, privaloma iki galo laikytis Miesto nuotekų valymo direktyvos, buvo 2009 m. Pažymėtina, kad visa Lietuvos teritorija laikoma jautria, t. y. visose aglomeracijose, kurių dydis viršija 10 000 g. e., keliami griežtesni valymo reikalavimai. Remiantis vėliausiais turimais duomenimis (2011 m.), Lietuva pasiekė labai aukštus atitikties Miesto nuotekų valymo direktyvai rodiklius: 100 proc. siekia ir surinkimas (direktyvos 3 straipsnis), ir antrinis valymas (direktyvos 4 straipsnis), o 96,6 proc. nuotekų apkrovos surenkama laikantis griežtesnių reikalavimų pagal direktyvos 5 straipsnį⁶⁶. Tačiau, nepaisant gerų rezultatų, pažymėtina, kad 10,2 proc. minėto viso g. e. aptarnaujama naudojant individualias ar kitas sistemas, kurių tinkamumu saugoti aplinką būtų galima suabejoti.

ES struktūriniai ir investicijų fondai yra svarbus vandens sektoriaus finansavimo šaltinis Lietuvoje. Į nuotekų surinkimo ir valymo sistemas 2007–2013 m. investuota apie 570 mln. EUR.

2014–2020 m. maždaug 125 mln. EUR suplanuoti vandentvarkos priemonėms, padėsiančioms toliau plėtoti nuotekų surinkimo ir valymo sistemas ir pagerinti bent 20 paviršinio vandens telkinių aplinkos būklę.

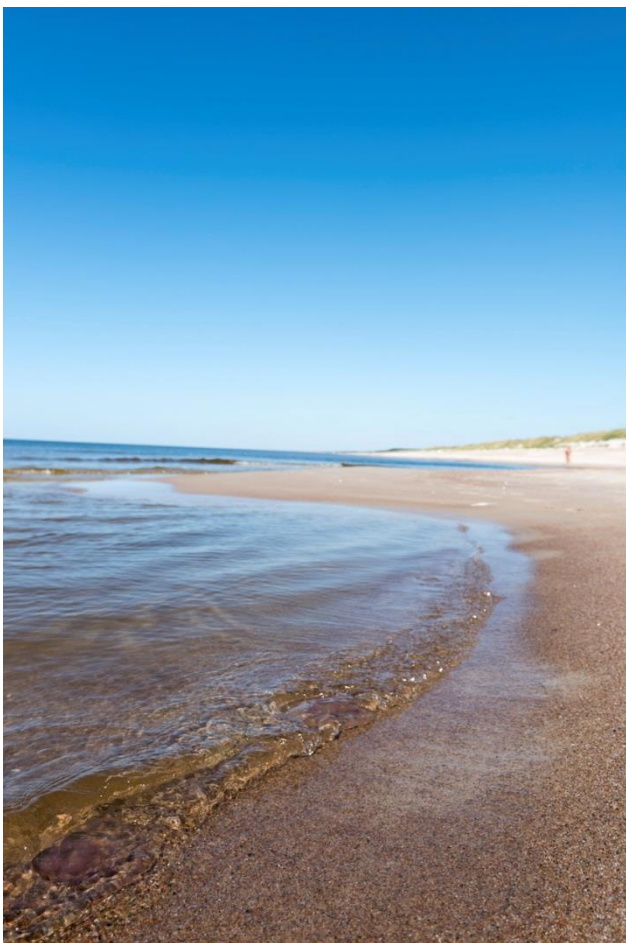
⁶² Difuzinė tarša neturi vieno konkretaus šaltinio. Ji atsiranda vykdam paplitusią veiklą.

⁶³ Europos Komisija, [Pagal Direktyvos 98/83/EB 13 straipsnio 5 dalį teikiama 2011–2013 m. geriamojo vandens kokybės Europos Sąjungos valstybėse narėse apibendrinamoji ataskaita](#), COM(2016) 666 final.

⁶⁴ Europos aplinkos agentūra, [European bathing water quality in 2015](#) (Europos maudyklų vandens kokybė 2015 m.), 2016, p. 26

⁶⁵ Europos aplinkos agentūra, [State of bathing water – country report Lithuania](#) (Maudyklų vandens būklė. Ataskaita apie Lietuvą), 2016.

⁶⁶ Europos Komisija, Aštuntoji Tarybos direktyvos 91/271/EEB dėl miesto nuotekų valymo įgyvendinimo būklės ir įgyvendinimo programų (kaip reikalaujama tos direktyvos 17 straipsniu) ataskaita (COM(2016) 105 final) ir prie ataskaitos pridėdamas tarnybų darbinis dokumentas (SWD(2016) 45 final).

Siūlomas veiksmas

- Upių baseinų valdymo plano priemonėmis, ypač tomis, kurios padeda spręsti žemės ūkio sukeltos taršos maistinėmis medžiagomis problemas, reikėtų kovoti su visais atitinkamais neigiamais veiksniais ir šalinti įgyvendinimo spragas. Priemonės reikėtų tinkamai finansuoti.
- Tinkamai įvertinti naujus vandens telkinių pakeitimus pagal Vandens pagrindų direktyvos 4 straipsnio 7 dalį ir peržiūrėti bei patobulinti priemonės, kad sumažėtų neigiamas hidromorfologinis poveikis šalies upių baseinams.

Miestų tvarumo didinimas

ES miestų aplinkos politika skatina miestus įgyvendinti tvaraus miestų planavimo ir projektavimo principus, apimančius novatorišką požiūrį į miesto viešąjį transportą ir judumą, tvarius pastatus, energijos vartojimo efektyvumą ir miestų biologinės įvairovės išsaugojimą.

11-as DVT skatina didinti miestų ir gyvenviečių įtraukumą, saugumą, atsparumą ir tvarumą.

Europa yra didmiesčių ir miestų Sąjunga; maždaug 75 proc. ES gyventojų gyvena miestų teritorijose⁶⁷.

Miestų aplinka kelia problemų aplinkai ir žmonių sveikatai, tačiau kartu atveria galimybių ir leidžia efektyviau naudoti išteklius.

Valstybės narės, Europos institucijos, miestai ir suinteresuotieji subjektai parengė naują ES miestų darbotvarkę (apimančią Pažangiųjų miestų iniciatyvą), kad šios problemos būtų sprendžiamos kompleksiskai, be kita ko, atsižvelgiant į sąsajas su socialinėmis ir ekonominėmis problemomis. Svarbus šios Miestų darbotvarkės užmojis bus parengti dvylika partnerystės projektų, atitinkančių įvardytas miesto problemas, įskaitant oro kokybę ir būstą⁶⁸.

2017 m. Europos Komisija paskelbs naują lyginamųjų standartų sistemą⁶⁹.

ES remia žaliuosius miestus apdovanojimais ir lėšomis, pavyzdžiui, daugiau nei 100 000 gyventojų turintiems miestams gali būti suteiktas ES žaliosios sostinės apdovanojimas, o miestams, kuriuose 20 000–100 000 gyventojų, skirta ES žaliojo lapo iniciatyva.

Miestų teritorijose gyvena 67 proc. Lietuvos gyventojų⁷⁰. Sostinėje Vilniuje gyvena daugiau nei 500 000, o toliau besirikiuojančiuose miestuose (Kaunas, Klaipėda, Šiauliai) jų mažiau. Lietuvos miestų teritorijos yra tolygiai pasiskirsčiusios po visą šalies teritoriją ir lengvai pasiekiamos⁷¹. Lietuvos miestuose gausu žaliųjų erdvių. Centro „Economist Intelligence Unit“ ir bendrovės „Siemens“ sudarytame Žaliųjų miestų indekse Vilnius laikomas vienu iš 30 žaliausių Europos miestų⁷².

Antras pagal dydį Lietuvos miestas Kaunas (353 800 gyventojų) varžėsi dėl 2015 m. Europos žaliosios sostinės apdovanojimo.

Didesnieji Lietuvos miestai tankina esamas miestų teritorijas (užstatytų plotų nuošimtis mažas⁷³), ir tai rodo šių miestų potencialą augti. Didesnieji miestai šiuo metu kenčia nuo neigiamo aglomeracijos šalutinio poveikio – nereguliuojamos miestų plėtros ir jai būdingų didelių aplinkos problemų, tokių kaip apleistos miestų teritorijos su technine infrastruktūra, prasta oro kokybė, triukšmas, eismo spūstys. Miestų savivaldybėms trūksta lėšų įgyvendinti bendruosius planus, tvarkyti viešąsias erdves ir daugiabučių mikrorajonus, gerinti ryšių ir inžinerinę infrastruktūrą arba pasirūpinti apleistais miestų plotais, kurių paskirtį reikia pakeisti.

⁶⁸ <http://urbanagendaforthe.eu/>

⁶⁹ Komisija rengia [Miestų lyginamosios analizės ir stebėjimo priemonę \(UBaM\)](#), kuri turi būti paskelbta 2017 m. Atsiranda gerosios patirties pavyzdžių, ir jie bus skelbiami plačiau naudojant su UBaM susietą programėlę ir pasitelkiant organizacijas, pvz., „Eurocities“, ICLEI, Europos savivaldybių ir regionų tarybą (CEMR), Regionų komitetą, Merų paktą ir kitas.

⁷⁰ Lietuvos statistika, [Oficialiosios statistikos portalas](#).

⁷¹ [Valstybinė aplinkos apsaugos strategija](#), 2015.

⁷² [Green Cities Index, 2010](#).

⁷³ ESPON Future Orientations for Cities (FOCI), [Final Scientific Report](#), 2010.

⁶⁷ Europos aplinkos agentūra, [Miestų aplinka](#).

Kauno miesto savivaldybė investavo į miesto viešąjį transportą, taip pat dalyvavo įvairiose ES programose (CIVITAS, BSR INTERREG, IEE). Viešojo transporto keleivių patogumui ji sukūrė elektroninio bilieto sistemą. Keleiviai, kurie naudojami terminuotuoju mėnesiniu e. bilietu, veikiančiu taikant radijo dažninį atpažinimą, gali iš anksto sumokėti už kelionę autobusais ir automobilių stovėjimo aikštelių mieste paslaugas.

Klaipėda sėkmingai vykdo pramonės plėtrą, panaudodama Klaipėdos LEZ ir Klaipėdos valstybinio jūrų uosto galimybes (pramonės parko plėtra)⁷⁴. 2013 m. Lietuvos susisiekimo ministerija Klaipėdą buvo paskelbusi Dviračių miestu.

Šiauliai dalyvauja projekte „Miesto kvartalų atnaujinimas pagerinant jų energetines charakteristikas Lietuvoje“.

Sėkmingiausiai veikiančios savivaldybės miesto aplinkos valdymo reikmėms taiko integruotas teritorijų planavimo metodus. Vilnius, Kaunas ir Klaipėda pradėjo rengti darnaus judumo mieste planus. Kai kurios savivaldybės neturi savivaldybių teritorijų centrų bendrųjų planų. Todėl socialinė ir ekonominė plėtra vyksta padrikai, darosi kebliau investuoti ir intensyvěja netolygi teritorijų plėtra.

Siekiant nustatyti ilgalaikius horizontaliuosius aplinkosaugos tikslus buvo parengta valstybinė aplinkos apsaugos strategija⁷⁵, kuri bus Lietuvos darnaus vystymosi aplinkos aspektu pamatas. Pagrindinės su miestų aplinka susijusios politikos įgyvendinimo kryptys apima:

- darnų miestų ir priemiesčių teritorijų planavimą;
- tvaraus miesto transporto komunikacijų planų plėtros ir įgyvendinimo skatinimą siekiant sumažinti neigiamą poveikį žmonių sveikatai ir aplinkai (oro

tarša, triukšmas, eismo spūstys ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimas);

- mokslinių tyrimų, inovacijų ir miestų problemų sprendimų plėtrą ir naudojimą.

Vilnius deda pastangas vykdyti tvarų miesto atnaujinimą⁷⁶: Parengta keletas projektų, pvz., regeneracijos projektas „Architektūros parkas“ (tai teršalų išvalymas iš 78 ha urbanistinės dykros, žaliųjų erdvių sukūrimas ir kt.) ir Žirmūnų trikampio (52 ha mikrorajono strateginėje Vilniaus vietoje) regeneracija. Juose numatyta renovacija siekiant padidinti energijos vartojimo efektyvumą, žaliųjų erdvių išsaugojimas, dviračių ir pėsčiųjų infrastruktūrų plėtra. Žirmūnų trikampio projektas vykdomas kaip bandomasis naujoviškos regeneracijos projektas, kuris vėliau galėtų būti pritaikytas kitose Lietuvos vietose.

Buvusios pramoninės zonos ir komunaliniai objektai šiuo metu intensyviau pertvarkomi į gyvenamosios ir komercinės paskirties teritorijas (Naujamiestis, Markučiai, Saltoniškės), aktyviau vyksta apleistų pramoninių zonų pertvarkymas į paslaugų teikimo objektus ir gyvenamuosius rajonus (tarp Kalvarijų ir Verkių gatvių, Savanorių prospektas, Naujamiestis). Senamiestyje įrengti nauji skverai, atnaujintas Bernardinų sodas⁷⁷.

Nemažai iniciatyvų vykdoma stebint Baltijos miestų sąjungos darnių miestų komisijai, kuri yra savanoriškas Baltijos jūros regiono miestų narių tinklas, sprendžiantis įvairias problemas, be kita ko, aplinkos požiūriu tvarios plėtros uždavinį. Imamasi tokių iniciatyvų kaip integruotos valdymo sistemos ir teritorijų valdymas, miesto vandentvarka, jūrinė veikla ir tvarus judumas mieste.

Be to, Lietuva jau 2009 m. pasirašė susitarimą su Europos investicijų banku, kad sustiprintų bendradarbiavimą, susijusį su tvarios miestų plėtros finansavimu.

Tarptautiniai susitarimai

ES sutartyse reikalaujama, kad sprendžiant regionines ar pasaulines aplinkos problemas ES aplinkos politika skatintų vykdyti tarptautinio lygmens priemones.

Dauguma aplinkos problemų yra tarpvalstybinio pobūdžio ir dažnai daro įtaką visame pasaulyje, todėl gali būti veiksmingai išspręstos tik vykdant tarptautinį bendradarbiavimą. Sąjungos sudaryti tarptautiniai aplinkosaugos susitarimai yra privalomi ES institucijoms ir valstybėms narėms. Todėl ES ir valstybės narės turi laiku pasirašyti, ratifikuoti ir veiksmingai įgyvendinti visus atitinkamus daugiašalius aplinkosaugos susitarimus. Tai, be kita ko, labai padės siekti DVT, kuriuos įgyvendinti valstybės narės įsipareigojo 2015 m. DVT apima daug

⁷⁴ [Klaipėdos bendrojo plano 2007–2014 m. stebėsenos ataskaita](#).

⁷⁵ [Valstybinė aplinkos apsaugos strategija](#), 2015.

⁷⁶ [The path towards sustainable urban regeneration in Vilnius](#), URBACT II Capitalisation, 2015 m. balandžio mėn.

⁷⁷ Sereikiškių parko atkūrimas, [Techninis projektas](#).

įsipareigojimų, kurie jau numatyti ir teisiškai privalomuose susitarimuose.

Tai, kad kai kurios valstybės narės nepasirašė ir (arba) neratifikavo kai kurių daugiašalių aplinkos susitarimų, stabdo aplinkos nuostatų įgyvendinimą, be kita ko, Sąjungoje, ir menkina Sąjungos patikimumą atitinkamose derybose ir tarptautiniuose susitikimuose, kuriuose ES nuo seno siekia padėti trečiosioms šalims prisijungti prie tokių susitarimų. Jei susitarimuose numatytas balsavimas, tokia padėtis sumažina galimų ES balsų skaičių.

Lietuva pasirašė ir ratifikavo beveik visus daugiašalius aplinkosaugos susitarimus. Nagojos protokolą ji pasirašė, bet dar jo neratifikavo⁷⁸.

⁷⁸ Biologinės įvairovės konvencijos protokolą dėl galimybės naudotis genetiniais išteklių ir sąžiningo bei teisingo naudos, gaunamos juos naudojant, pasidalijimo.

II dalis. Pamatinės sąlygos. Įgyvendinimo priemonės

4. Rinkos priemonės ir investicijos

Žalioji apmokestinimas ir aplinkai kenksmingos subsidijos

Žiedinės ekonomikos veiksnių plane skatinama taikyti finansines paskatas ir ekonomines priemones, tokias kaip apmokestinimas, siekiant užtikrinti, kad produktų kainos geriau atspindėtų ekologines sąnaudas. Europos semestro procese ir nagrinėjant valstybių narių pateiktas nacionalines reformų programas stebima, kaip naikinamos aplinkai kenksmingos subsidijos.

Apmokestinus taršą ir išteklių naudojimą galima gauti daugiau pajamų, o tai labai naudinga socialiniu ir aplinkos požiūriu.

Nors Lietuva savo mokesčių bazę išplėtė, tačiau ji išlieka viena iš valstybių narių, kuriose darbo jėgos apmokestinimas santykinai didelis. Esama galimybių mokesčių našta keisti taip, kad didesnį svorį sudarytų mažiau iškraipantys mokesčiai, tokie kaip, pvz., aplinkosaugos mokesčiai.

2014 m. mokesčių pajamų ir BVP santykis Lietuvoje buvo mažiausias ES, o tuo pačiu metu potencialus pajamų šaltinis – aplinkosaugos mokesčiai – liko nepanaudotas. Aplinkosaugos mokesčių dalis smarkiai sumažėjo nuo 2,8 proc. 2004 m. iki 1,7 proc. BVP 2011 m. 2014 m. ji nesikeitė. Tais pačiais metais aplinkosaugos mokesčių pajamos sudarė 6,13 proc. visų mokesčių pajamų ir socialinio draudimo įmokų (ES vidurkis – 6,35 proc.)⁷⁹, kaip parodyta 11 pav.

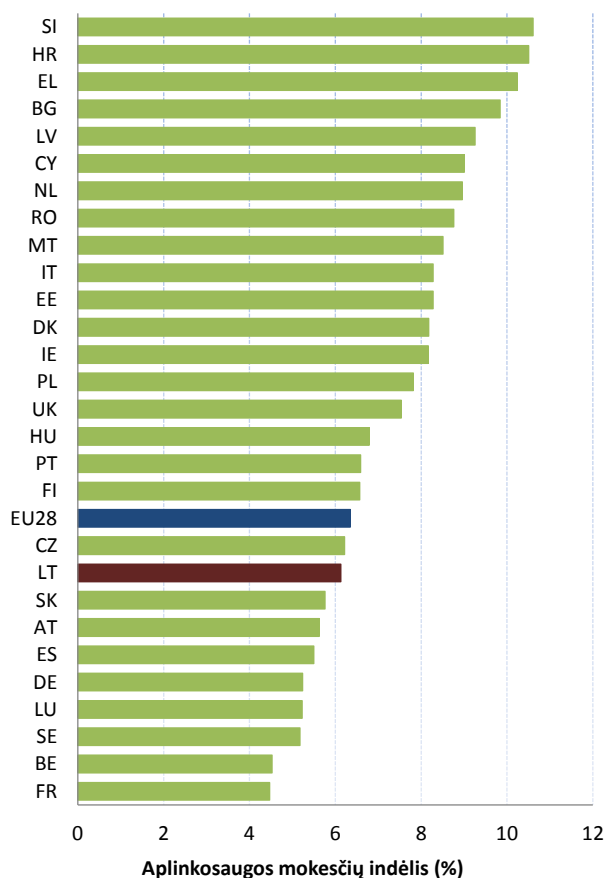
Daugiausiai pajamų iš su aplinka susijusių mokesčių atneša energijos mokesčiai. Pajamų srautai iš taršos ir išteklių mokesčių ir transporto (išskyrus transporto degalus) mokesčių buvo mažesni – iš abiejų grupių po maždaug 3 proc. pajamų iš aplinkosaugos mokesčių. Transporto apmokestinimas Lietuvoje yra mažiausias ES. Jis ne tik mažas – jį nustatant neatsižvelgiama ir į transporto priemonių aplinkosauginį veiksmingumą⁸⁰.

Darbai tenkančios mokesčių naštos keitimo kitais mažiau iškraipiančiais mokesčiais Lietuvoje pažanga ribota. Tam tikri klausimai, pavyzdžiui, transporto priemonių apmokestinimo nebuvimas, iki šiol neišspręsti.

Pavyzdžiui, Lietuva yra viena iš nedaugelio valstybių narių, kuriose nei kokia nors forma apmokestinami asmeniniai lengvieji automobiliai, nei renkamas kelių naudotojų mokestis už asmeninius lengvuosius

automobilius. Be to, didelę Lietuvos automobilių parko dalį sudaro seni automobiliai, o naujai Lietuvoje registruotų automobilių išmetamas teršalų kiekis gerokai viršija ES vidurkį⁸¹.

11 pav. Pajamos iš aplinkosaugos mokesčių kaip visų pajamų iš mokesčių ir socialinių įmokų dalis (neįskaitant sąlyginių socialinių įmokų) 2014 m.⁸²

2015 m. vėl prasidėjo anksčiau nutrūkusi diskusija dėl lengvųjų automobilių apmokestinimo įvedimo. 2015 m. susisiekimo ministras pareiškė remiąs tokio mokesčio įvedimą. Liepos mėn. Aplinkos ministerija atliko galimybių tyrimą siekdama išnagrinėti galimybę įvesti asmeninių lengvųjų automobilių mokestį^{83,84}. Jame rekomenduojama

⁷⁹ Eurostatas, [Pajamos iš aplinkosaugos mokesčių](#), internete skelbta 2016 m. birželio mėn.

⁸⁰ „Taxation trends in the EU“ (Eurostatas, 2014 m.); „Tax Reforms in EU Member States 2014“ (TAXUD).

⁸¹ Vidutinis lengvųjų automobilių amžius Lietuvoje yra maždaug 15 metų, o ES jis svyruoja nuo 7 iki 8 metų (Šaltinis: *DG ECFIN Country Focus*, Vol. 12, 2014.). CO₂Naujų asmeninių lengvųjų automobilių išmetamo anglies dioksido kiekio vidurkis Lietuvoje yra 135,82 g/km, o ES – 123,40 g/km (Šaltinis: Europos aplinkos agentūra, 2014 m. preliminarios vertės).

⁸² Eurostatas, [Pajamos iš aplinkosaugos mokesčių](#), skelbta internete 2016 m. spalio mėn.

⁸³ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas, [Šalių ataskaita. Lietuva. 2016 m.](#)

įvesti lengvųjų automobilių eksploatavimo mokestį ir tarifą skaičiuoti pagal išmetamą CO₂ kiekį ir degalų tipą. Apskaičiuota, kad toks mokestis galėtų atnešti iki 76,6 mln. EUR per metus.

Lengvųjų automobilių apmokestinimas būtų naudingas ne tik tuo, kad atneštų papildomų pajamų, bet ir padėtų spęsti energijos ir anglies dioksido efektyvumo problemas (Baltijos šalys yra vienos imliausių energijai Europos Sąjungoje), skatintų keisti transporto rūšį (užuot naudojusi asmeninėmis, rinktis visuomenines transporto priemones) ir mažinti labai didelį kelių eismo įvykiuose žūstančių žmonių skaičių⁸⁵. Eksploatavimo mokestis, kurio dydis svyruotų pagal išmetamą anglies dioksido ir kitų teršalų, tokių kaip kietosios dalelės, kiekį, ir socialiai priimtiniu būdu įgyvendinta dinamiška progresyvioji nuolaidų sistema (lot. *bonus malus*) galėtų ateityje teigiamai veikti sprendimus įsigyti naują automobilį, o kartu atnešti nemažų papildomų pajamų.

Akcizas variklių degalams, benzinui ir dyzelinui yra vienas iš mažiausių ES. Bendras netiesioginis energijos mokesčių tarifas yra trečias mažiausias tarifas ES 28 šalyse⁸⁶.

Pastaraisiais metais aplinkosaugos mokesčių srityje nepadaryta jokios didesnės pažangos. 2016 m. sausio mėn. įvestas sąvartyno mokestis (iki 2020 m. palaipsniui augsiantis nuo 3 EUR/t iki 27,51 EUR/t už nepavojingas atliekas ir nuo 47,79 EUR/t iki 70,96 EUR/t už pavojingas atliekas) ir šildymo reikmėms vartojamų gamtinių dujų akcizai. Sąvartyno mokestis galėtų paskatinti efektyviau naudoti išteklius tvarkant atliekas ir nebevežti atliekų į sąvartynus.

Iš tikrųjų, 2016 m. tyrimas rodo, kad potencialas darbo apmokestinimą keisti aplinkosaugos mokesčiais yra nemažas⁸⁷. Pagal gerosios patirties scenarijų⁸⁸, tie

⁸⁴ „Development of the criteria for determining the rates of vehicle circulation tax and formulation of recommendations for the taxation of vehicles in Lithuania“ (Transporto priemonių mokesčio tarifų nustatymas ir rekomendacijų dėl transporto priemonių apmokestinimo formulavimas), 2015 m. liepos mėn. [apibendrinamoji ataskaita](#).

⁸⁵ Ekonomikos ir finansų reikalų generalinio direktorato parengtoje šalies apžvalgoje apie keleivinių lengvųjų automobilių apmokestinimą rašoma: „automobilių parko atnaujinimas, variklių galios ir automobilių masės sumažinimas galėtų padėti sumažinti kitą šalutinį neigiamą poveikį, tokį kaip labai didelis kelių eismo įvykiuose žūstančių žmonių skaičius Baltijos šalyse.“ 2013 m. Lietuva buvo ketvirtoji iš šalių, kuriose žūčių keliuose skaičius didžiausias: 85 žūtys vienam milijonui gyventojų. Tai gerokai daugiau negu ES vidurkis – 53 žūtys (žr. „Road Safety in the European Union“, 2015).

⁸⁶ EUROSTATAS ([Kodas: tsdcc360](#))

⁸⁷ Eunomia Research and Consulting, IEEP, Aarhus University, ENT, 2016. „Study on Assessing the Environmental Fiscal Reform Potential for the EU28“ ([Aplinkosaugos mokesčių reformos potencialo ES 28 tyrimas](#)). Pastaba: nacionalinės vyriausybės atsakingos už mokesčių tarifų nustatymą laikantis ES bendrosios rinkos taisyklių, ir šioje ataskaitoje nesiūloma konkrečiai keisti aplinkosaugos mokesčių lygio. Joje tik pateikiamos 2016 m. „Eunomia“ et al. atlikto tyrimo išvados, kokios įvairios naudos galėtų suteikti įvairūs aplinkosaugos

mokesčiai galėtų atnešti 0,36 mlrd. EUR papildomų pajamų iki 2018 m., o iki 2030 m. jos padidėtų iki 0,76 mlrd. EUR (abu skaičiai realiaja 2015 m. verte). Tai tolygu 0,85 ir 1,22 proc. BVP augimui atitinkamai 2018 ir 2030 m.

2014 m. Lietuvoje atliktas tyrimas, kurio tikslas – nurodyti aplinkai kenksmingas subsidijas, nustatyti jų bendras vertes mokesčių sistemos kontekste ir apibrėžti aplinkai kenksmingų subsidijų vertinimo metodiką („Naming of environmentally harmful subsidies, and determination of their common values in the tax system setting. Methodology for evaluation of environmentally harmful subsidies“). Tyrimo nustatytos 37 aplinkai kenksmingos subsidijos Lietuvoje, kurių 79 proc. yra nacionalinio biudžeto subsidijos ir 22 proc. – ES paramos subsidijos. Tyrimo išvados pasiūlyta peržiūrėti mokestinių subsidijų paskatas, kurios susijusios su gamtos ištekliais, mobiliais taršos šaltiniais ir energiniais produktais, ir palaipsniui jų atsisakyti.

Žalieji viešieji pirkimai

ES žaliųjų viešųjų pirkimų politika skatina valstybes nares toliau siekti tikslo taikyti žaliojo viešojo pirkimo kriterijus bent 50 proc. viešųjų konkursų.

Žalieji viešieji pirkimai (ŽVP) yra procesas, kai viešosios institucijos siekia įsigyti prekių, paslaugų ir darbų, kurių poveikis aplinkai visą gyvavimo ciklą mažesnis, palyginti su tokią pat pirminę funkciją turinčiomis prekėmis, paslaugomis ir darbais, kurie būtų įsigyti kitu atveju.

Viešųjų pirkimų Europos Sąjungoje perkamoji galia prilygsta maždaug 14 proc. BVP⁸⁹. Didelė dalis tų lėšų išleidžiama sektoriuose, kurių poveikis aplinkai didelis, tokiuose kaip statyba ar transportas, todėl ŽVP gali padėti labai sumažinti viešųjų išlaidų poveikį ir palaikyti tvariai veikiančias novatoriškas įmones. Komisija pasiūlė ES ŽVP kriterijus⁹⁰.

Veikia žaliųjų viešųjų pirkimų nacionalinis veiksmų planas, arba nacionalinė strategija, o 2015 m. spalio mėn. buvo patvirtintos 2016–2020 metų žaliųjų viešųjų pirkimų įgyvendinimo priemonės. Nacionaliniu lygmeniu parengti su aplinka susiję 4 grupėms priskirtų 26 produktų žaliųjų viešųjų pirkimų kriterijai⁹¹, žr. Aplinkos ministerijos

[mokesčiai. O nacionalinės valdžios institucijoms priklausoma įvertinti šį tyrimą ir konkrety tų mokesčių poveikį nacionaliniame kontekste. Pirmas žingsnis šioje srityje, kurį jau padarė nemažai valstybių narių, yra sukurti ekspertų grupes, kurios juos apsvaistytų ir pateiktų konkrečius pasiūlymus.](#)

⁸⁸ Gerosios patirties scenarijus – lyginamoji analizė pagal sėkmingą apmokestinimo patirtį kitoje valstybėje narėje.

⁸⁹ Europos Komisija, [Viešieji pirkimai, 2015](#).

⁹⁰ Komunikate „Viešieji pirkimai geresnei aplinkai užtikrinti“ ([COM\(2008\) 400](#)) Komisija rekomendavo sukurti bendrų ŽVP kriterijų nustatymo procesą. Pagrindinis ŽVP principas susijęs su aiškiais, patikrinamais, pateisinamais ir aukštais produktams ir paslaugoms taikomais aplinkosaugos kriterijais, pagrįstais gyvavimo ciklo modeliu ir moksliniais įrodymais.

⁹¹ Europos Komisija, [Nacionalinių žaliųjų viešųjų pirkimų veiksmų planą](#)

interneto svetainę⁹². Anksčiau norėta pasiekti, kad žalieji viešieji pirkimai sudarytų 35 proc. visų viešųjų sutarčių dėl prekių, paslaugų ir darbų, kurių pirkimo pagrindiniai (privalomi) ir visapusiški (rekomenduojami) aplinkos kriterijai buvo nustatyti 2015 m.⁹³

2010 m. tyrimo duomenimis, 10 proc. ir 20 proc. Lietuvos valdžios institucijų įtraukė žaliųjų viešųjų pirkimų reikalavimus į 50–100 proc. savo sutarčių⁹⁴.

2011 m. apklausos duomenimis, Lietuvos institucijos bent vieną ES pagrindinį žaliąjį kriterijų įtraukė į 56 proc. sutarčių, o į 33 proc. sutarčių buvo įtraukti visi aktualūs ES pagrindiniai žalieji kriterijai⁹⁵.

Kaip šis tikslas pasiektas, duomenų nėra.

Investicijos. ES fondų indėlis

Europos struktūrinių ir investicijų fondų (ESI fondų) reglamentuose numatyta, kad valstybės narės savo ekonominės, socialinės, teritorinės sanglaudos, kaimo plėtros ir jūrų politikos finansavimo strategijose ir programose turėtų siekti aplinkos ir klimato tikslų ir sustiprinti įgyvendinimo įstaigų gebėjimą užtikrinti ekonomiškai racionalias ir tvarias investicijas tose srityse.

Norint pasiekti aplinkos tikslus ir integruoti juos į kitas politikos sritis nepaprastai svarbu tinkamai naudotis Europos struktūriniais ir investicijų fondais⁹⁶. Kitos priemonės, tokios kaip „Horizontas 2020“, programa LIFE ir Europos strateginių investicijų fondas, taip pat gali prisidėti prie įgyvendinimo ir gerosios patirties sklaidos.

Lietuvai per 3 nacionalines ir regionines programas 2014–2020 m. laikotarpiu numatytas 8,4 mlrd. EUR ESI fondų finansavimas (žr. 12 pav.)⁹⁷.

Didžiausias finansavimas (3,5 mlrd. EUR, arba 41,8 proc.) skiriamas iš Europos regioninės plėtros fondo.

1,6 mlrd. EUR (19,2 proc.) – iš Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP).

1,1 mlrd. EUR (13,4 proc.) – iš Europos socialinio fondo (ESF).

63,4 mln. EUR (0,8 proc.) – iš Europos jūrų reikalų ir žuvininkystės fondo ir

2,1 mlrd. EUR (24,4 proc.) – iš Sanglaudos fondo.

[dokumentai, 2015.](#)

⁹² Aplinkos ministerija, [Viešųjų pirkimų aplinkos apsaugos kriterijai.](#)

⁹³ Europos Komisija, [Nacionalinių žaliųjų viešųjų pirkimų veiksmų planu dokumentai, 2015.](#)

⁹⁵ CEPS, [Monitoring the Uptake of GPP in the EU \(Žaliųjų viešųjų pirkimų plitimo ES stebėjimas\), 2012.](#)

⁹⁶ ESI fondai yra penki: Europos regioninės plėtros fondas (ERPF), Sanglaudos fondas (SF), Europos socialinis fondas (ESF), Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai (EŽŪFKP) ir Europos jūrų reikalų ir žuvininkystės fondas (EJRŽF). ERPF, SF ir ESF kartu sudaro Sanglaudos politikos fondus.

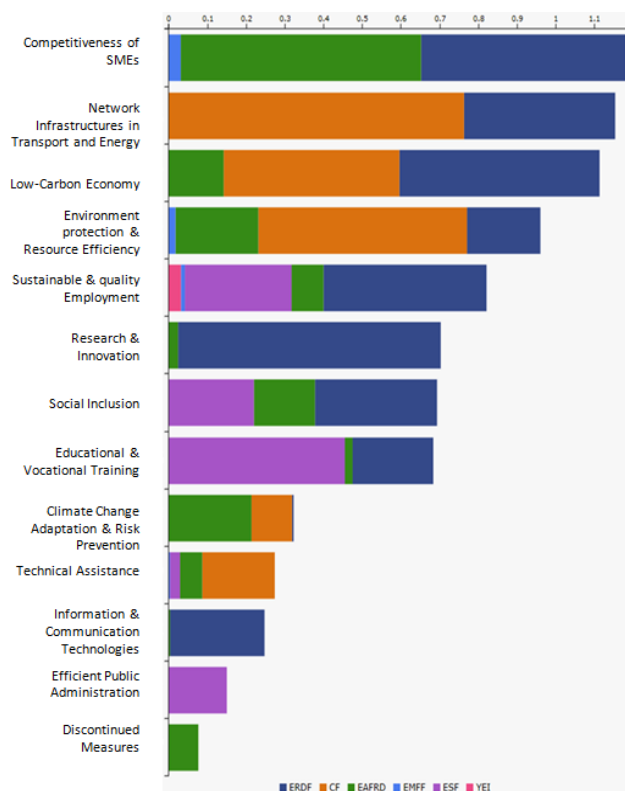
⁹⁷ Europos Komisija, Europos struktūriniai ir investicijų fondai. [Šalių duomenys. Lietuva.](#)

Sprendžiant pagal išlaidų kategorijas apskaičiuota, kad išlaidos aplinkai sieks maždaug 1 mlrd. EUR, arba 18 proc. visų ERPF ir SF lėšų. Tos investicijos skiriamos vandens, atliekų, oro, biologinės įvairovės, gamtos ir tvaraus miesto transporto tikslams. Be kita ko, ES investicijos padės sumažinti sąvartynuose šalinamų komunalinių atliekų dalį iki 35 proc. 2023 m. (2014 m. ji siekė 60 proc.), sukurti papildomus komunalinių atliekų rūšiuojamojo surinkimo ir perdirbimo pajėgumus (atitinkamai 150 000 ir 100 000 t per metus), užtikrinti geresnį vandens tiekimą ir nuotekų tvarkymo paslaugas 60 000 asmenų, ir pagerinti buveinių išsaugojimo būklę 1 150 hektarų plote.

Be to, 970 mln. EUR (arba 13,5 proc. ERPF ir SF lėšų) numatyta skirti mažo anglies dioksido kiekio technologijoms visuose sektoriuose, pavyzdžiui, energijos vartojimo efektyvumui ir atsinaujinančių išteklių energijos vartojimui didinti, darnaus transporto ir judumo mieste priemonėms.

Dar ankstoka daryti išvadas apie 2014–2020 m. laikotarpio ESI fondų lėšų naudojimą ir rezultatus, nes atitinkamos programos dar neilgai įgyvendinamos. Turimi duomenys leidžia manyti, kad 2007–2013 m. laikotarpiui skirtos lėšos panaudotos beveik iki galo. Tačiau Lietuvai būtų naudingos tikslingesnės investicijos.

12 pav. Europos struktūriniai ir investicijų fondai 2014–2020 m. Lietuvos biudžetas pagal sritis, mlrd. EUR⁹⁸

⁹⁸ Europos Komisija, [Europos struktūriniai ir investicijų fondai. Šalių duomenys.](#)

Šeštajam teminiam tikslui *Aplinkos apsauga ir efektyvus išteklių naudojimas* skirta 960 mln. EUR: 539,3 mln. EUR per Sanglaudos fondą, 214,1 mln. EUR per Europos regioninės plėtros fondą, 189,6 mln. EUR per Europos regioninės plėtros fondo programas, 17,6 mln. EUR per Europos jūrų reikalų ir žuvininkystės fondą. Be to, ketvirtajam teminiam tikslui *Mažo anglies dioksido kiekio technologijų ekonomika* (ERPF, SF, EJŖŽF ir EŽŪFKP) numatyta 1,1 mlrd. EUR, o penktajam teminiam tikslui *Prisitaikymas prie klimato kaitos ir rizikos prevencija* (EŽŪFKP, SF ir ERPF) – 322,9 mln. EUR.

Kalbant apie aplinkosaugos aspekto integravimą į bendrą žemės ūkio politiką (BŽŪP), dvi svarbiausios Lietuvai (kaip ir visoms kitoms valstybėms narėms) sritys yra, pirmiausia, naudoti kaimo plėtros lėšas aplinkosaugos principais grindžiamos žemėtvarkos ir kitoms aplinkosaugos priemonėms, kartu išvengiant finansavimo būdų, kurie galėtų būti žalingi aplinkai; antra, užtikrinti efektyvų pirmo BŽŪP ramsčio įgyvendinimą kompleksinės paramos srityje ir žalinant pirmą ramstį.

Visas patvirtintos nacionalinės kaimo plėtros programos (EŽŪFKP) biudžetas yra 1,613 mlrd. EUR. Ekosistemos prioritetui suplanuota išleisti 0,431 mlrd. EUR. Tos lėšos sudaro 26,7 proc. viso biudžeto, tačiau tik 0,179 mlrd. EUR (11,1 proc.) viso biudžeto skirta agrarinės aplinkosaugos ir klimato priemonėms. Pripažįstama, kad kaimo plėtros programoje siūlomos aplinkosaugos ir klimato priemonės, jei jomis pakankamai naudojamosi ir kai dabar pagerėjo finansavimas, gali padėti spręsti nustatytas aplinkos problemas. Toliau įgyvendinant programą, ypač atsižvelgiant į galimai didėsią žemės ūkio intensyvumą, reikia labiau suderinti ir stebėti tai, kaip kaimo plėtros programa padeda siekti reikalingų reglamentavimo rezultatų – geros vandens būklės ir geros rūšių bei buveinių išsaugojimo būklės. Lietuva kaimo plėtros programoje turėtų tobulinti biologinės įvairovės aspektus.

2015–2020 m. tiesioginių išmokų Lietuvos paketą sudaro 2,336 mlrd. EUR (pagal 2014 m. gegužės 13 d. Komisijos deleguotąjį reglamentą (ES) Nr. 994/2014). Iš jų 30 proc. (0,701 mlrd. EUR) skiriamos žalinimo praktikoms, kurios naudingos aplinkai. Pirmojo ramsčio žalinimą

įgyvendinant su dideliu aplinkosaugos užmoju aplinkos būklė tikrai pagerėtų tose teritorijose, kuriose netaikomos kaimo plėtros priemonės, įskaitant intensyvios veiklos plotus. Jei tinka, Lietuva tą įgyvendinimą galėtų peržiūrėti.

6. Efektyvus valdymas ir žinios

16-as DVT skatina suteikti teisę kreiptis į teismą ir kurti veiksmingas, atskaitingas ir įtraukias visų lygmenų institucijas. 17-as DVT orientuoja į geresnį įgyvendinimą, politikos koordinavimo ir politikos nuoseklumo gerinimą, mokslo, technologijų ir inovacijų skatinimą, partnerystės santykių mezgimą ir pažangos vertinimo tobulinimą.

Norint efektyviai įgyvendinti ES aplinkos teisės aktus ir politiką reikia turėti tinkamą institucinę sistemą, vykdyti nuoseklią ir koordinuotą politiką, taikyti teises ir neteises priemones, bendrauti su nevyriausybinio sektoriaus suinteresuotaisiais subjektais ir turėti pakankamo lygio žinių ir gebėjimų⁹⁹. Sėkmingas įgyvendinimas didele dalimi priklauso nuo to, kaip centrinė, regioninė ir vietos valdžia vykdo pagrindines teisėkūros ir administracines užduotis, konkrečiai, kaip apdairiai priima įgyvendinimo taisykles, koordinuoja veiklą siekdamas aplinkos tikslų ir teisingai priima sprendimus tokiais klausimais kaip pramonės leidimų išdavimas. Valdžia privalo vykdyti ne tik šias užduotis, bet ir prižiūrėti, kad ūkinės veiklos vykdytojai, viešųjų paslaugų teikėjai ir fiziniai asmenys kasdien laikytųsi reikalavimų (atitikties užtikrinimo funkcija). Svarbi yra ir pilietinė visuomenė: ji, be kita ko, gali imtis teisinių veiksmų. Siekiant sustiprinti visų subjektų pozicijas, būtina kaupti su poveikiu aplinkai, jo veiksniais ir rezultatais susijusias žinias ir faktus ir šia informacija keistis.

Be to, ES aplinkos teisės aktų ir politikos valdymo efektyvumą padeda gerinti dialogas valstybėse narėse ir tarp valstybių narių ir Komisijos, kai svarstoma, ar galiojantys ES teisės aktai atitinka paskirtį. Teisės aktai gali būti tinkamai vykdomi tik jei juose atsižvelgta į valstybių narių lygmens patirtį įgyvendinant ES įsipareigojimus. Pagal 2014 m. pradėtą iniciatyvą „Make it Work“, kurios varomoji jėga yra valstybės narės, rengiama diskusija, kaip pagerinti ES aplinkos teisės aktų aiškumą, nuoseklumą ir struktūrą nežeminant esamų apsaugos standartų.

Veiksmingas valdymas centrinės, regioninės ir vietos valdžios lygmenimis

Reikia pasirūpinti, kad subjektai, dalyvaujantys aplinkos teisės aktų įgyvendinimo procese Sąjungos, nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygmenimis, turėtų žinių, priemonių ir pajėgumų kuo geriau pasinaudoti tais teisės aktais ir geriau valdytų vykdymo užtikrinimo procesą.

Pajėgumas įgyvendinti taisykles

Nacionalinei, regioninei ir vietos administracijai

nepaprastai svarbu turėti reikiamus pajėgumus ir gebėjimus, o jos darbuotojams – būti tinkamai apmokytiems, kad galėtų atlikti savo užduotis ir daugiapakopio valdymo sistemoje veiksmingai koordinuoti veiklą tarpusavyje.

2014–2020 m. programavimo laikotarpiu numatyta skirti 150 mln. EUR (t. y. 13,3 proc. ESF lėšų) viešojo administravimo institucijų veiksmingumui didinti, nacionalinės viešosios administracijos reformoms parengti bei įvykdyti ir vienai su valstybės įmonių reforma susijusiai Tarybos rekomendacijai įgyvendinti. Tarp konkrečių veiksmų yra valdymo orientavimo į rezultatus ir viešojo administravimo procesų skaidrumo ir atvirumo didinimas, paslaugų kokybės gerinimas ir geresnis jų pritaikymas interesantams, verslo reglamentavimo aplinkos gerinimas ir žmogiškųjų išteklių valdymo viešųjų paslaugų sektoriuje gerinimas¹⁰⁰.

Lietuvos vyriausybė pripažino strateginę piliečių aktyvumo reikšmę teisėkūros, politikos formavimo ir piliečių aptarnavimo procesams ir sukūrė palankią teisinę aplinką bei daug pagalbinių mechanizmų. Vis dėlto piliečių aktyvumo mastas liko gana mažas¹⁰¹.

Pagrindiniai aplinkos apsaugos principai įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kurioje nustatyta, kad valstybė ir kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių ir kad valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos išteklių. Įstatymu nustatyta, kad Lietuvos Respublikoje už aplinkos valdymą atsakingas Seimas, Vyriausybė, Aplinkos ministerija ir savivaldybės, kiekvienas savo lygmeniu.

Lietuva perkelia naujas direktyvas į nacionalinę teisę laikydamasi nustatytų terminų ir santykinai greitai

⁹⁹ Komisija toliau kaupia su konkrečiomis šalimis susijusią informaciją, kokia valstybių narių administracinių sistemų kokybė ir kaip jos veikia.

¹⁰⁰ Lietuvos 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa.

¹⁰¹ OECD, „Lithuania: Fostering Open and Inclusive Policy Making“, 2015.

praneša apie nacionalines perkėlimo priemones. Skundų skaičius gana mažas.

Koordinavimas ir integravimas

Lietuva patvirtino Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją 2009 m. ir Nacionalinę aplinkos apsaugos strategiją 2015 m.

Už aplinkos klausimus atsakinga Aplinkos ministerija. Jai pavaldžios keliasdešimt institucijų: penkios agentūros, aštuoni regioniniai departamentai, Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija, trys įmonės (pvz., Statybos produkcijos sertifikavimo centras) ir keletas direktorių bei įstaigų.

Komisija ragina racionalizuoti poveikio aplinkai vertinimus, kad juos atliekant būtų išvengta dubliavimo ir sprendimai būtų priimami sparčiau, nenuleidžiant aplinkos vertinimo procedūros kokybės kartelės. Komisija 2016 m. parengė gairių dokumentą¹⁰², kaip parengti koordinuotas ir (arba) bendras procedūras, kurias taikant galima kartu atlikti vertinimus pagal Poveikio aplinkai vertinimo direktyvą, Buveinių direktyvą, Vandens pagrindų direktyvą ir Pramoninių išmetamų teršalų direktyvą.

Atitikties užtikrinimas

ES teisė apskritai ir specifinės nuostatos dėl patikrinimų ir kitos kontrolės, baudų ir atsakomybės už aplinkos apsaugą padeda valstybėms narėms formuoti sistemas, kurių joms reikia norint užtikrinti atitiktį ES aplinkos apsaugos taisyklėms.

Vykdydamos stebėjimą, skatindamos laikytis reikalavimų, o pažeidimo atveju ar atsiradus prievolėms imdamosi paveikių tolesnių veiksmų (t. y. užtikrinamos vykdymą), viešosios institucijos padeda užtikrinti atsakingų subjektų atskaitomybę. Stebėti, ar laikomasi reikalavimų, galima ir pačių institucijų iniciatyva, ir reaguojant į piliečių skundus. Tai galima padaryti atliekant įvairias patikras, įskaitant leidžiamos veiklos inspektavimą, galimai neteisėtoms veiklos kontrolę, nusikaltimų tyrimus ir sisteminių trūkumų auditą. Be to, yra įvairių būdų paskatinti vykdyti reikalavimus, įskaitant sąmoningumo ugdymo kampanijas, rekomendacines gaires ir internetinio informavimo priemones. Į pažeidimus ir atsiradusią atsakomybę galima reaguoti administracinėmis priemonėmis (pvz., panaikinant leidimą), taikant baudžiamąją teisę¹⁰³ ir pateikiant ieškinį pagal atsakomybės nuostatas (pvz., pagal atsakomybės taisyklės reikalaujama atitaisyti dėl avarijos padarytą žalą)

ir sutartinę teisę (pvz., priemonės, kuriomis reikalaujama laikytis gamtos išsaugojimo sutarčių). Visos tokio įsikišimo formos, kartu paėmus, vadinamos atitikties užtikrinimu, kaip parodyta 13 pav.

Geroji patirtis dabar dažniausiai reiškia rizika grindžiamą strateginio ir operatyvinio lygmens požiūrį, kai rimčiausias problemas siekiama spręsti geriausiu atitikties stebėjimo, skatinimo ir vykdymo užtikrinimo deriniu. Geriausia patirtis taip pat rodo, kad skirtingoms institucijoms reikia koordinuoti veiklą ir bendradarbiauti siekiant užtikrinti nuoseklumą, išvengti darbo dubliavimosi ir sumažinti administracinę naštą. Vertingas būdas keistis patirtimi ir geriausia praktika – tai aktyviai dalyvauti sukurtuose visą Europą apėmiančiuose inspektorių, policijos, prokurorų ir teisėjų tinkluose, tokiuose kaip *IMPEL*¹⁰⁴, *EUFJE*¹⁰⁵, *ENPE*¹⁰⁶ and *EnviCrimeNet*¹⁰⁷.

13 pav. Aplinkosaugos reikalavimų laikymosi užtikrinimas

Šiuo metu galioja nemažai sektoriinių įpareigojimų dėl patikrų, o ES direktyva dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą¹⁰⁸ užtikrinama, kad avarijų ir incidentų, kai padaroma žala aplinkai, atveju būtų taikomas principas „teršėjas moka“. Be to, viešai skelbiama informacija, leidžianti suvokti stipriąsias ir silpnąsias puses kiekvienoje valstybėje narėje.

Buvo peržiūrėta, kaip kiekvienoje valstybėje narėje taikomas rizika pagrįstas atitikties užtikrinimas; valdžios institucijos koordinuoja veiklą, bendradarbiauja ir dalyvauja visos Europos tinkluose; įgyvendinami pagrindiniai Direktyvos dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą aspektai atsižvelgiant į neseniai Komisijos

¹⁰² Europos Komisija, Komisijos pranešimas [Komisijos rekomendacinis dokumentas dėl poveikio aplinkai vertinimo pagal Poveikio aplinkai vertinimo direktyvos](#). (Direktyva 2011/92/ES su pakeitimais, padarytais Direktyva 2014/52/ES) 2 straipsnio 3 dalį procedūrų racionalizavimo, 2016.

¹⁰³ Europos Parlamento ir Tarybos [direktyva 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę](#).

¹⁰⁴ [Europos Sąjungos aplinkos apsaugos teisės aktu įgyvendinimo ir vykdymo užtikrinimo tinklas](#).

¹⁰⁵ [Europos teisėjų forumas aplinkos klausimais](#).

¹⁰⁶ [Europos prokurorų tinklas aplinkos klausimais](#).

¹⁰⁷ [EnviCrimeNet](#).

¹⁰⁸ Europos Parlamento ir Tarybos [direktyva 2004/35/EB dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą](#).

paskelbtą įgyvendinimo ataskaitą ir REFIT vertinimą¹⁰⁹.

Prieinamuose šaltiniuose nerasta esminės naujos informacijos, kaip Lietuvoje organizuota ir veikia atitikties aplinkos reikalavimams sistema. Ypač stinga informacijos, kuri susijusi su:

- duomenų rinkimo tvarka siekiant atsekti, kaip imamasi skirtingų atitikties užtikrinimo priemonių ir kiek jos veiksmingos;
- kokiu mastu taikomi rizika pagrįsti metodai siekiant organizuoti atitikties užtikrinimą strateginiu lygmeniu ir kiek jie taikomi pramonės įrenginiams ir kitai svarbiai veiklai, įskaitant konkrečias problemines sritis, aptartas kitose šios šalies ataskaitos vietose, t. y. kiek jais atsižvelgiama į grėsmę saugomiems buveinių tipams ir rūšims, prastą oro kokybę ir grėsmę vandens kokybei, kurią kelia difuziniai taršos šaltiniai ir priklausomybė nuo individualių namų nuotekų valymo sistemų;
- tuo, kaip Lietuvos valdžios institucijos užtikrina tikslinį ir proporcingą atsaką į įvairiopą reikalavimus pažeidžiantį elgesį, ypač tuo, kaip jos reaguoja į nustatytus rimtus pažeidimus.

Šiuo metu Lietuva nėra aktyvi Europos aplinkosaugos profesionalų tinklų veikloje.

Lietuva pranešė apie keturias su 2007–2013 m. laikotarpiu susijusias atsakomybės už žalą aplinkai bylas, kurios buvo sprendžiamos pagal Atsakomybės už aplinkos apsaugą direktyvą. Lietuva dalyvavo Komisijos rengtuose mokymuose, tačiau siekiant pagerinti įgyvendinimą galima imtis papildomų priemonių. Šalis neturi privalomojo finansinio užtikrinimo (kuris padengtų atitaisymo išlaidas, kai to negali padaryti ūkinės veiklos vykdytojas), ir nėra aišku, ar įmanoma apsidrausti ir ar draudimo pakaks.

Siūlomas veiksmas

- Skaidriau parodyti, kaip organizuojamas ir vykdomas atitikties užtikrinimas ir kaip šalinama didelė rizika, kaip aptarta pirmiau.
- Aktyvaus pobūdžio iniciatyvomis paspartinti Direktyvos dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą įgyvendinimą, visų pirma sukurti įvykių, kurių atžvilgiu taikoma direktyva, nacionalinį registrą ir parengti nacionalines gaires. Imtis tolesnių veiksmų siekiant užtikrinti veiksmingą su atsakomybe už aplinkos apsaugą susijusių finansinės garantijos sistemą, kad veiklos vykdytojai ne tik galėtų apsidrausti, bet ir iš tikrųjų pasinaudotų šia galimybe.

¹⁰⁹ [COM\(2016\)204 final](#) ir [COM\(2016\)121 final](#), 2016 m. balandžio 14 d. Paaiškėjo, kad reikia: geriau parodyti, kaip direktyva taikoma praktiškai; ją įgyvendinti padedančių priemonių, tokių kaip gairės, mokymas ir su direktyva susiję registrai, ir finansinės garantijos, kuria būtų galima pasinaudoti, jei dėl įvykių ar incidentų susidarytų atitaisymo išlaidų.

Visuomenės dalyvavimas ir teisė kreiptis į teismą

Orhuso konvencijoje, su ja susijusiuose ES teisės aktuose dėl visuomenės dalyvavimo ir poveikio aplinkai vertinimo ir Teisingumo Teismo praktikoje reikalaujama suteikti piliečiams ir jų asociacijoms galimybę dalyvauti priimant sprendimus dėl projektų ir planų ir realią teisę kreiptis į teismą aplinkos klausimais.

Piliečiai gali veiksmingiau saugoti aplinką, kai gali pasinaudoti trimis pamatiniais Konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais (Orhuso konvencija) elementais. Visuomenės dalyvavimas priimant administracinius sprendimus yra svarbus elementas, padedantis užtikrinti, kad valdžia priimtų geriausią įmanomą sprendimą. Komisija ketina išnagrinėti, ar laikomasi reikalavimo suteikti visuomenei galimybę sistemingiau dalyvauti vėlesniame etape.

Teisė kreiptis į teismą aplinkos klausimais yra garantijų rinkinys, sudarantis sąlygas piliečiams ir jų asociacijoms teisme užginčyti viešosios administracijos įstaigos veiksmus ar apskųsti jos aplaidumą. Tai decentralizuoto ES aplinkos teisės įgyvendinimo priemonė.

Sistemiškai peržiūrėti du esminiai elementai, rodantys, kiek teisė kreiptis į teismą yra reali kiekvienoje valstybėje narėje: koks visuomenės, įskaitant nevyriausybinės organizacijas, teisinis statusas ir kokio masto pernelyg didelių išlaidų stabdis.

Lietuvoje visuomenei, konkrečiai asmenims ir nevyriausybinėms organizacijoms, suteiktos plačios teisės kreiptis į teismą dėl aplinkos bylų. Bylos iškėlimo išlaidos taip pat nėra pernelyg didelės. Tuo užtikrinama, kad visuomenės atstovai turėtų geras sąlygas Lietuvoje prašyti aplinkosaugos klausimų teisminės peržiūros. Tačiau atrodo, kad yra viena problema: aplinkosaugos nevyriausybinėms organizacijoms trūksta išteklių, todėl jie neturi galimybių reikiamu mastu dalyvauti aplinkosaugos byloje¹¹⁰.

Teisė gauti informacijos, žinių ir įrodymų

Orhuso konvencijoje ir su ja susijusiuose ES teisės aktuose dėl teisės gauti informaciją ir dalijimosi erdviniais duomenimis reikalaujama suteikti visuomenei galimybę susipažinti su aiškia informacija apie aplinką, be kita ko, apie tai, kaip įgyvendinami ES aplinkos teisės aktai.

Valdžios institucijoms, visuomenei ir įmonėms nepaprastai svarbu, kad informacija apie aplinką būtų suteikiama veiksmingai ir efektyviai. To tikimasi iš įmonių

¹¹⁰ Europos Komisijos užsakytas tyrimas „[2012/2013 access to justice in environmental matters](#)“ (Teisė kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais 2012–2013 m.).

ir valdžios institucijų ataskaitų ir aktyvios sklaidos visuomenei, vis plačiau naudojantis elektroninėmis priemonėmis.

Orhuso konvencija¹¹¹, Visuomenės galimybės susipažinti su informacija apie aplinką direktyva¹¹² ir INSPIRE direktyva¹¹³ kartu sudaro teisinį pagrindą, kuria remdamosi valdžios institucijos ir visuomenė dalijasi informacija apie aplinką. Jos taip pat sudaro aplinkai skirtą įgyvendinamo ES e. valdžios veiksmų plano¹¹⁴ dalį. Pirmosiomis dviem priemonėmis įpareigojama teikti informaciją visuomenei tiek gavus prašymą, tiek savo iniciatyva. INSPIRE direktyva yra priemonė, kuri pirmoji atvėrė galimybę valdžios institucijoms keistis elektroniniais duomenimis, net jei tų institucijų dalijimosi duomenimis politika gali skirtis, pvz., dėl to, ar duomenų galima gauti nemokamai. Pagal INSPIRE direktyvą sukurtas geoportalas, kuriame rodoma, koku mastu erdviniais duomenimis pasidalyta kiekvienoje valstybėje narėse, t. y., skelbiami su konkrečiomis vietomis susiję duomenys, tokie kaip oro kokybės stebėjimo duomenys. Tai naudinga įvairiais aspektais, pvz., valdžios institucijoms tampa lengviau teikti ataskaitas.

Sistemiškai peržiūrimas aplinkos duomenų prieinamumas (pagal INSPIRE direktyvos nuostatas) ir dalijimosi duomenimis politika (atvirieji duomenys)¹¹⁵ kiekvienoje valstybėje narėje.

Lietuvos rezultatai įgyvendinant INSPIRE direktyvą, kaip sistemą, sudarančią sąlygas aktyviai skleisti aplinkos informaciją visuomenei, gali būti pagerinti. Kas trejus metus rengiamoje INSPIRE įgyvendinimo ataskaitoje¹¹⁶ Lietuva nurodė sukūrusi ir įgyvendinusi reikiamą dalijimosi duomenimis politiką, kuri leidžia nacionalinei administracijai, kitų valstybių narių administracijai ir ES institucijoms gauti erdvinis duomenis ir jais naudotis be procedūrinių kliūčių. Didžioji dalis erdvinės informacijos, kuria valdžios institucijos dalijasi su visuomene, yra nemokama. Pasitaikiusios keitimosi duomenimis kliūtys dažniausiai buvo techninio pobūdžio, ir Lietuva jas pašalino.

Lietuvos parengti stebėsenos ataskaitų vertinimo dokumentai¹¹⁷ ir erdvinė informacija, kurią Lietuva įkėlė į INSPIRE geoportalą¹¹⁸, rodo, kad paskelbta ar prieinama

ne visa erdvinė informacija, kurios reikia vertinant ir įgyvendinant ES teisės aktus. Didžiąja dalį tos trūkstamos erdvinės informacijos sudaro aplinkos duomenys, kurie privalo būti prieinami pagal galiojančias ES teisės aktais įtvirtintas ataskaitų teikimo ir stebėjimo taisykles.

Siūlomas veiksmas:

- Kritiškai peržiūrėti savo duomenų politikos veiksmingumą ir, atsižvelgiant į geriausią praktiką, ją persvarstyti.
- Nustatyti ir dokumentuoti visus erdvinis duomenų rinkinius, kurių reikia norint įgyvendinti aplinkos teisę, ir teikiant INSPIRE direktyvoje numatytas skaitmenines paslaugas padaryti duomenis ir dokumentus prieinamus kitoms valdžios institucijoms ir visuomenei bent tokios formos, kokios jie yra.

¹¹¹ JT EEK, [Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais, 1998.](#)

¹¹² Europos Parlamento ir Tarybos [direktyva 2003/4/EB dėl visuomenės galimybės susipažinti su informacija apie aplinką](#)

¹¹³ Europos Parlamento ir Tarybos [direktyva 2007/2/EB \(INSPIRE\)](#).

¹¹⁴ Komisijos komunikatas „2016–2020 m. ES e. valdžios veiksmų planas. Valdžios skaitmeninių permainų spartinimas“, [COM\(2016\) 179 final](#).

¹¹⁵ Komisijai paprašius, dauguma valstybių narių pateikė INSPIRE veiksmų planą, kuriame aptarti įgyvendinimo klausimai. Šiuos planus dabar vertina Komisija.

¹¹⁶ Europos Komisija, [INSPIRE ataskaitos](#).

¹¹⁷ [INSPIRE rodiklių tendencijos](#).

¹¹⁸ [INSPIRE išteklių suvestinė ataskaita](#).